

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет міжнародних відносин
Кафедра історії ім. проф. М. П. Ковальського

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему :

«Історіографія розвитку українського образотворчого мистецтва у Північній Америці в 1950 – на початку 1990-х рр.»

Виконала:
студентка 6 курсу, групи МІ-61
спеціальності 032 Історія та археологія
освітньо-професійної програми
«Історія та археологія»
Поліщук Ірина Леонідівна
Керівник – кандидат історичних наук,
доцент
Близняк Микола Богданович
Рецензент – кандидат історичних наук,
доцент
Шостак Інна Віталіївна

Робота допущена до захисту
(протокол № 5 засідання кафедри історії від 01 грудня 2020 року)

Завідувач кафедри історії
ім. проф. М.П. Ковальського: _____ Микола БЛИЗНЯК

Острог – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ В ЕМІГРАЦІЇ.....	11
<i>Висновки до розділу 1</i>	35
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА НА ТЕРЕНАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ..	
.....	36
<i>Висновки до розділу 2</i>	60
РОЗДІЛ 3. ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В США ТА КАНАДІ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ.....	62
<i>Висновки до розділу 3</i>	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	78
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українське мистецтво XX століття і до сьогодні залишається недостатньо вивченою і розкритою темою в науковому дискурсі. Опинившись в лещатах радянської тоталітарної системи, українська культура зазнала суттєвих перетворень, що стосувалися не лише ідейної і змістової наповненості, а й географії свого розвитку. Друга і третя хвилі еміграції, пов'язані безпосередньо з політичними мотивами, спричинили великий потік митців з України до різних куточків світу, зокрема й до Північної Америки. Життя поза межами Радянської України істотно відрізнялося і дарувало можливості для розвитку мистецтва вільного від догм «соцреалізму», який успішно обслуговував радянську світоглядну ідею. Варто підкреслити, що згадки про українських митців в еміграції були табуйовані в Радянській Україні. Імена деяких художників воліли не згадувати або навмисно вилучали з довідкових та енциклопедичних праць.

Мистецька спадщина українських митців, їхня творча діяльність в еміграції є великою складовою українського мистецтва в цілому, але для багатьох залишається майже невідомою сторінкою в історії української культури. Наше дослідження покликане в першу чергу звернутися до питання розвитку українського образотворчого мистецтва в діаспорі та дослідити плеяду тих художників, які, опинившись в еміграції, докладали значних зусиль задля розвитку українського мистецтва, збагачення української культури та репрезентації її у світі.

Не менш важливим і цікавим нам видається вивчення тенденцій українського мистецтва, що перебуваючи в руслі західних культур, в деяких аспектах збагачувалося новими ідейними та технічними засобами, зазнавало змін або ж навпаки – залишалося вірним українським мистецьким традиціям. Дослідження цих тенденцій підкреслить унікальність української культури, її багатство, автентичність і причетність до загального європейського мистецького дискурсу. На нашу думку, це буде ще одним важливим

аргументом супроти думки про вплив і збагачення російською культурою української культури, яку в умовах гібридної війни застосовує російська пропаганда.

Вивчення історіографії розвитку українського мистецтва поза межами України дасть нам змогу ширше поглянути на розвиток української культури в Україні і поза її межами, дізнатися про особливості організації українського культурно-мистецького життя в еміграції, зазирнути у життя та творчість українських митців та ознайомитися з їхньою мистецькою спадщиною, усвідомити значення їхньої праці на ниві українського мистецтва і оцінити їхній внесок в культуру нашої держави. Це також дасть змогу вивчити різні погляди українських і зарубіжних дослідників стосовно розвитку українського мистецтва за кордоном та підніме на поверхню величезний масив наукових досліджень самих українських митців-емігрантів.

В умовах гібридної війни, яку веде Росія проти нас, вважаємо надзвичайно важливим і необхідним вивчення невідомих, забутих та «заборонених» сторінок історії української культури.

Історія вивчення теми Незважаючи на наявність широкого кола публікацій в руслі теми розвитку українського мистецтва в діаспорі, заявлена тема ще не була предметом глибокої дослідницької уваги. Історіографія розвитку українського образотворчого мистецтва в Північній Америці є малодослідженою і, на жаль, зрідка береться до уваги дослідниками.

Деякі аспекти, що стосуються даної проблематики опосередковано підіймали в своїх статейних матеріалах Василь Косів «У тіні образотворчого мистецтва: історіографія графічного дизайну української діаспори 1945–1989 рр.»¹. В ній автор зупиняється на темі оформлення періодичних видань, брошур, каталогів виставок, монографічних видань. Варто додати, що митці діаспори надавали великого значення оформленню книг і періодики, а тому тема цієї статті є актуальною в ході нашого дослідження. В статті Лесі

¹ Косів В. У тіні образотворчого мистецтва: історіографія графічного дизайну української діаспори 1945–1989 рр. *Вісник Львівської академії мистецтв*. 2020. Вип. 35. С. 140–158.

Кічури «Микола Голубець про Олександра Архипенка: пошук національної сутності»² авторка розглядає важливе питання, що стосувалося висвітлення постаті Олександра Архипенка в монографії українського дослідника Миколи Голубця, який чи не вперше серед українських дослідників звернув увагу на цю яскраву постать і в 1920 році видав про нього монографію. Як бачимо, рік видання праці не збігається з хронологічними рамками нашого дослідження, але для нас важливим є розкриття питання самоідентифікації митця в період його еміграції.

Стаття Марії Клименко «Історіографія творчості Олександра Архипенка: джерела»³ містить широкий виклад переліку праць українських і зарубіжних дослідників, які досліджували постать Олександра Архипенка. Щоправда, в статті не висвітлено зміст цих праць і як ті чи інші дослідники висвітлювали життя і творчість митця. Для нас стаття слугує додатковим бібліографічним джерелом.

В дослідженні даної теми в нагоді стають також бібліографічні покажчики, серед яких варто виокремити «Українські митці поза Батьківщиною»⁴. Покажчик містить матеріали, присвячені життю і творчості митців української діаспори XX століття. В праці використані бібліографічні відомості про праці з Українсько-канадської бібліотеки, що становить велику цінність даної праці. В бібліографічному покажчику, присвяченому постаті Якову Гніздовському «Життя людини – тільки недосконалий відблиск її власної мрії»⁵ упорядковано велику кількість матеріалу про життя видатного українського митця. Побіжно тема історіографії розвитку українського образотворчого мистецтва підіймається в дослідженнях Юрія Телячого.⁶

² Кічура Л. Микола Голубець про Олександра Архипенка: пошук національної сутності. *Вісник Львівського університету*. 2012. Вип. 33. С. 104–111.

³ Клименко М. Історіографія творчості Олександра Архипенка: джерела. *Fundamental And Applied Researches: Contemporary Scientific and practical Solutions and Approaches. Interdisciplinary Prospects*. 2019. С. 14–16.

⁴ Українські митці поза Батьківщиною: бібліографічний покажчик / упор. О. Дмитрієва, О. Рябцева. Харків, 2001. 30 с.

⁵ Яків Гніздовський: «Життя людини – тільки недосконалий відблиск її власної мрії: бібліографічний покажчик. Тернопіль, 2015. 189 с.

⁶ Телячий Ю. Проблеми дослідження культурно-освітньої діяльності П. І. Холодного в історіографії та джерелознавстві. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 696–699.

Здебільшого при вивченні питання історіографії даної теми в нагоді стає прикнижкова і пристатейна бібліографія, а також науково-довідковий апарат книг і статей.

Історіографія розвитку українського образотворчого мистецтва зрідка береться до уваги науковцями, а тому кількість досліджень в руслі цієї теми є малою.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні питання розвитку українського образотворчого мистецтва в еміграції, зверненні до життя та творчості українських митців за кордоном в історіографічному доробку дослідників.

Реалізація поставленої мети передбачає наступні **завдання** :

- 1) висвітлити життя і творчість українських митців та організацію українського мистецького життя в США та Канаді в наукових дослідженнях українських митців Північної Америки;
- 2) дослідити питання розвитку українського образотворчого мистецтва на теренах Північної Америки в працях українських дослідників;
- 3) проаналізувати науковий доробок закордонних дослідників про українське образотворче мистецтво і яскравих його представників в Північній Америці.

Об'єктом дослідження є українське образотворче мистецтво в Північній Америці, а **предметом** – висвітлення даної проблеми в наукових працях дослідників.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1950-х до 1990-х років. Цей період припадає на третю і частково другу хвилі еміграції. Нижня хронологічна межа обумовлюється тим, що починаючи з 1950-х років в українській громаді за кордоном розпочалася інституалізація українського мистецького життя, що передбачала виникнення різного ґатунку мистецьких об'єднань, організацій, клубів, які створювали і відкривали самі українські митці. До кінця 1940-х років цього в українських мистецьких колах майже не спостерігалось. Верхня хронологічна межа нашого дослідження пов'язана

здебільшого зі зменшенням активності розвитку українського образотворчого мистецтва, що було пов'язано з кількома причинами: по-перше, більшість митців, які стояли біля витоків організації українського культурного життя в Америці на початку 1990-х років були в достатньо поважному віці і вже не могли приділяти значної уваги розвитку українського мистецтва. Цим здебільшого почало займатися молодше покоління, яке або народилося в Америці, або були представниками четвертої хвилі еміграції, але, слід відмітити, не так активно. По-друге, розпад Радянського Союзу і проголошення незалежності України сприяли зменшенню уваги до українського мистецтва в діаспорі.

Географічні рамки охоплюють Північну Америку. Зумовлено це тим, що наприкінці 1940-х років більша частина українських митців, які перебували здебільшого поза межами України – в таборах для переміщених осіб, в кінці Другої світової війни масово емігрували до США та Канади. В Північній Америці серед усіх континентів частка новоприбулих емігрантів була найвищою, що було пов'язано з кращими умовами для проживання.

Методологічну основу нашої роботи становлять загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження. При вивченні різних аспектів нашої проблеми ми застосовували методи аналізу, синтезу, а також історичний та логічний методи. Метод аналізу дав нам можливість розглянути питання розвитку українського образотворчого мистецтва в Північній Америці і життя та творчість яскравих його постатей крізь призму великого масиву матеріалів українських і зарубіжних дослідників, а також наукового доробку українських митців. Синтез всієї інформації дозволив нам встановити зв'язок між фактами, взятими з опрацьованих джерел та літератури. Історичний метод допоміг нам встановити причинно-наслідкові зв'язки деяких подій. Завдяки логічному методу ми спробували висвітлити внесок українських митців в еміграції в розвиток української культури та її репрезентації, в разом і підняття українського питання на світовій арені.

Задля кращого висвітлення нашої теми ми використовували спеціально-історичні методи роботи: компаративний, хронологічний, історико-типологічний.

Компаративний та історико-типологічний методи ми застосовували при огляді українського образотворчого мистецтва в США та Канаді та їхнього порівняння. Керуючись хронологічним методом ми прослідкували динаміку розвитку українського мистецтва та виділили періоди найбільшого сплеску в діяльності митців.

Додатковими методами, які допомогли нам якнайширше дослідити нашу проблему виявилися методи абстрагування, індукції та ретроспективний метод. За допомогою методу абстрагування ми виокремили найсуттєвіші і найістотніші сторони творчої діяльності митців, а також розвитку мистецьких інституцій за кордоном і в науковому доробку дослідників. Ретроспективний метод допоміг нам оцінити внесок митців в українське мистецтво на основі досліджень про попередню їхню творчу діяльність. Метод індукції дав змогу побудувати уявлення про життя і творчу діяльність митців, їхню психологічну адаптацію до умов еміграції на основі життєпису окремих постатей висвітлених в наукових дослідженнях.

Джерельна база. Джерельну базу нашої роботи становить велике розмаїття матеріалів, які доцільніше було б класифікувати:

1) Писемні джерела. До писемних джерел варто віднести опубліковані архівні матеріали, частина з яких розміщена в електронному доступі на сайті ЦДАЗУ⁷, періодичні видання, серед яких варто виокремити журнал «Нотатки з мистецтва»⁸, журнал «Сучасність»⁹, «Терем»¹⁰, газету «Новий шлях»¹¹, «Свобода»¹², «The Ukrainian Quarterly»¹³, на шпальтах яких

⁷ Запрошення на виставку мистецьких творів Міртали Пилипенко. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/archives/2756> (дата звернення: 15. 11. 2020).

⁸ Нотатки з мистецтва. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1982. № 22. 79 с.

⁹ Гординський С. Спогади про АНУМ. *Сучасність*. Мюнхен, 1985. Ч. 3 (287). С. 36–50.

¹⁰ Терем. Проблеми української культури. Святослав Гординський. Мистець – поет – перекладач – мистецтвознавець. Детройт: Асоціація діячів української культури, 1990. Ч. 10. 112 с.

¹¹ Козак М. Мистець світового масштабу. До 100-річчя від дня народження Лео Мола. *Новий шлях: громадсько-політична газета Полонського району*. 2015. № 1. С. 3.

часто публікували свої статті митці або розміщували інформацію, що стосувалась виставкової діяльності. До джерельної бази нашої роботи слід віднести також автобіографії митців, що публікувалися найчастіше в спеціальних монографічних виданнях, епістолярій¹⁴, мемуари митців та членів їхніх сімей, що стосувалися життя і творчості митців за кордоном. Серед таких хочемо виділити спогади української мисткині Катерини Кричевської-Росандіч¹⁵ та спогади українського художника Миколи Бутовича¹⁶. Важливим джерелом для вивчення митців є також їхні літературні твори. До таких слід віднести твір Якова Гніздовського «Пробуджена Царівна»¹⁷, «Спляча Царівна»¹⁸, в яких митець подає філософські роздуми про сенс мистецтва, його ідеї і форми. До писемних джерел слід додати ще й каталоги виставок, адже каталог – це, в першу чергу, документ, у якому фіксується точний науковий та систематизований опис художнього фонду або експонованих робіт. По-друге, каталоги являються важливим біографічним джерелом. Серед таких виділимо – каталог виставки «Міртала. Скульптура»¹⁹.

2) Художньо-зображувальні джерела. Вся мистецька спадщина українських митців – пам'ятки скульптури, живопису, монументального мистецтва являють собою важливі для нас джерела. Через споглядання художніх робіт митців можна проаналізувати їх жанрові вподобання, стилістичні нахили, техніку виконання робіт, характер художніх творів, що разом можуть дати уявлення про самого митця і його творчість.

¹² Український конгресовий комітет Америки і Ювілейний комітет Мазепи проголосили 1959-й рік Ювілейним Мазепинським роком. *Свобода*. Нью-Йорк, 1959. № 9. С. 1.

¹³ Hordynsky S. The Art World of Archipenko. *The Ukrainian Quarterly*. New York: Ukrainian Congress Committee of America, 1955. № 3. P. 219–226.

¹⁴ Лист Н. Холодної до Пані О. URL: <https://petrocholodny.wixsite.com/mysite/petro-ivanovich-holodnij> (дата звернення: 15.10.2020).

¹⁵ Кричевська-Росандіч К. Мої спогади. Київ: Родовід, 2006. 208 с.

¹⁶ Бутович М. Автобіографія. *Микола Бутович. Монографія*. Нью-Йорк: Слово, 1956. С. 8–19.

¹⁷ Гніздовський Я. Пробуджена царівна. *Яків Гніздовський. Малюнки, графіка, кераміка, статті*. Нью-Йорк: Пролог, 1967. С. 7–46.

¹⁸ Гніздовський Я. Спляча царівна. *Яків Гніздовський. Малюнки, графіка, кераміка, статті*. Нью-Йорк: Пролог, 1967. С. 75–81.

¹⁹ Міртала. Скульптура: каталог. Київ, 1991. 10 с.

До художньо-зображувальних джерел слід також віднести фотографічні відомості, що фіксували найважливіші моменти з життя і творчості митців, організації мистецького життя в еміграції, художніх виставок тощо. Ми хочемо виокремити фотоархів сім'ї художників Холодних, який опублікував онук видатного українського художника Петра Холодного (молодшого) Андрій Харина²⁰.

Серед художньо-зображувальних джерел можна виділити кінодокументи, які висвітлюють окремі постаті українських художників та фонові документи, які представлені на сайті Українського інституту модерного мистецтва в Чикаго, в яких розповідається про історію створення даного інституту та виставкову діяльність в ньому українських митців-емігрантів.

З огляду на те, що дослідження історіографії розвитку образотворчого мистецтва стали можливими після проголошення незалежності України, велика кількість джерел залишається ще не виявленими та не дослідженими. Багато документів про життя і творчість українських митців за кордоном містяться в приватних архівах родин митців, їхніх колег, в бібліотеках США та Канади, а тому наразі залишаються поза увагою дослідників.

Структура роботи підпорядковується меті і поставленим завданням дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та літератури і додатків.

²⁰ Петро Петрович Холодний. Фотографічний архів. URL: <https://petrocholodny.wixsite.com/mysite/fotografiyi> (дата звернення: 14.11.2020).

РОЗДІЛ 1

НАУКОВА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ В ЕМІГРАЦІЇ

Українські митці окрім своєї мистецької спадщини залишили по собі величезний масив праць, присвячених історії їхнього життя і творчої діяльності за кордоном. Ці праці становлять для нас величезну цінність, адже ми маємо змогу доторкнутись до унікальних досліджень, що містять спогади, спостереження, рефлексії самих митців. Краще про розвиток українського образотворчого мистецтва за кордоном, аніж з вуст самих українських митців ми не дізнаємось. Ця цінна інформація представлена у вигляді спеціальних монографій, статей, спогадів, літературних творів та навіть поезії і на основі цих праць ми маємо змогу дізнатися про особливості українського образотворчого мистецтва за кордоном. Нам пощастило, що ми можемо ознайомитися з ними.

Чи не першою працею, яка містила імена представників української культури на чужині стала книга, впорядкована представниками Літературно-мистецького Клубу в Торонто і яка була пов'язана з Першою зустріччю українських митців Америки та Канади – «Книга мистців і діячів української культури учасників Першої зустрічі українських мистців Америки й Канади з громадянством у днях 3–5 липня 1954»²¹. По суті, це була перша праця, яка містила імена майже усіх митців діаспори в США та Канаді і мала здебільшого довідковий характер. Вступне слово від митця Анатолія Куридика містило в собі точну характеристику даної праці: «Це виключно документ Першої Зустрічі мистців, бо ще ніхто, тим більше в наших умовах, за три місяці не створив біографічного словника, ілюстрованого реєстру українських мистців, чи “Who is who?” нашого культурного життя»²².

²¹ Книга мистців і діячів української культури учасників Першої зустрічі українських мистців Америки й Канади з громадянством у днях 3–5 липня 1954. Торонто: Аврора, 1954. 312 с.

²² Куридик А. Вступне слово. *Книга мистців і діячів української культури учасників Першої зустрічі українських мистців Америки й Канади з громадянством у днях 3–5 липня 1954*. Торонто: Аврора, 1954. С. 3.

Надзвичайно зворушливою видається присвята даної праці – наймогутнішому бастіону України, що у смертельній боротьбі з Московщиною впали, падуть та падатимуть допоки не постане Українська держава²³. Українські митці за кордоном не раз підкреслювали свою особливу місію – нести у світ українське мистецтво, розвивати і наповнювати його, репрезентувати українську культуру світові. Адже в цей час українське мистецтво в Україні були контрольоване радянською владою і українські митці не мали змогу вільно творити.

Потрібно зазначити те, що в праці інформація про українських митців подана в праці в малій кількості. Тут ми не знайдемо детальної біографії про митців, особливості їхніх мистецьких стилів, їхніх творчих вподобань чи жанрового спектру художніх робіт – лише короткі біографічні дані, фотографії митців та, що не менш важливе і досить таки унікальне – їхні особисті автографи (!). Не варто сподіватися більшого від праці, яку і не планували видати деталізованим виданням або ж ґрунтовною монографією, тим паче у 1954 році. Але для нас важливим залишається інше – митці подбали про фіксацію усіх імен, зібрали матеріали, спричинилися до актуалізації важливих питань, а найголовніше – присвятили цю працю тим, хто в Україні боровся за Україну. Мусимо визнати, що українські митці за кордоном вели свій фронт боротьби – за честь і славу українського мистецтва, сповна використовуючи власні можливості, дбаючи про збереження української ідентифікації на чужині.

Однією з ґрунтовних праць про розвиток українського мистецтва в діаспорі є праця художника та мистецтвознавця Івана Кейвана «Українські митці поза Батьківщиною»²⁴. В книзі міститься доволі широкий виклад інформації про життя українських митців у різних країнах світу – Австралії, США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Венесуелі, Німеччині, Франції та в інших європейських країнах. Іван Кейван зупиняється на короткому описі творчості

²³ Куридик А. Вступне... С. 4.

²⁴ Кейван І. Українські митці поза Батьківщиною. Едмонтон; Монреаль, 1996. 227 с.

художників, імена деяких з них виокремлює, тим самим підкреслюючи їх особливий вклад в українську культуру (Олександр Архипенко, Сергій Литвиненко, Михайло Черешньовський, Михайло Дзиндра, Микола Бутович).

За мету Іван Кейван мав видати працю, в якій буде представлена правдива історія про митців і про українське образотворче мистецтво в еміграції. «Був переконаний, що обов'язком еміграції є видати справжню, непідфальшовану історію українського мистецтва – у протиставу мистецьким виданням в Україні, які були обкрадені з найкращих митців у користь Москви»²⁵.

В праці зустрічається інформація про створення в 1959 році Мазепинського Комітету (ЮКОМА), який замовляв у митців твори на мазепинську тематику²⁶. Мазепинський комітет був створений з метою вшанувати постать Івана Мазепи та популяризувати його внесок в українську культуру і мистецтво. Комітет ставив героїзм і наскрізну ідею Івана Мазепи відірвати Україну від Московської імперії за приклад для українців. «Ми зробимо велику прислугу Україні, Америці цілому волелюбному світові, коли використаємо Ювілейний Мазепинський Рік, щоб спопуляризувати великі ідеали Мазепи та українську безперервну боротьбу за їх здійснення»²⁷. Роль митців в даній події була покликана звернути увагу українців на історію України через мистецтво. Зрештою, це свідчить ще й про те, що завдяки таким заходам українські митці мали змогу якомога більше інтерпретувати та висвітлювати українську історію.

Іван Кейван чи не вперше спробував згрупувати українських художників за їхніми мистецькими школами, де майбутні величні постаті українського образотворчого мистецтва здобували освіту. Відтак, автор виділяє:

²⁵ Кейван І. Українські митці...с.3.

²⁶ Там само. С. 33.

²⁷ Український конгресовий комітет Америки і Ювілейний комітет Мазепи проголосили 1959-й рік Ювілейним Мазепинським роком. *Свобода*. Нью-Йорк, 1959. № 9. С. 1.

- *Київську мистецьку школу* (Людмила Морозова, Михайло Дмитренко, Василь Кричевський, Микола Шрамченко, Олександр Канюка, Олекса Булавицький, Катерина Кричевська-Росандіч). Представлені художники закінчували Київську художньо-індустріальну школу або ж Київський художній інститут. Всі вони навчалися у видатного українського художника Федора Кричевського, який вплинув на подальше їхнє формування і становлення як митців.

- *Варшавську групу митців* (Петро Мегик, Петро Холодний, Петро Андрусів, Володимир Баляс, Любомир Кузьма, Богдан Доманик, Яків Гніздовський). Свою мистецьку освіту художники здобули у Варшавській академії мистецтв, а згодом залучилися до розвитку українського мистецького життя на території Польщі

- *Краківська група* (Марія Гарасовська-Дацишин, Д. Горняткевич, Володимир Кивелюк). Художники цієї групи здобували свою освіту в Краківській академії мистецтв.

- *Празька група* (Михайло Михалевич, Роман Пачовський, Мирослав Григорійв). Група, яка була згуртована навколо Української Пластичної Студії в Празі, очолювану Дмитром Антоновичем. Серед видатних художників, які пройшли навчання в цій студії зустрічаємо Миколу Кричевського, Оксану Лятуринську, Віктора Цимбала, Петра Холодного, Катерину Антонович, Василя Хмелюка та ін.

Цікавий матеріал наводить Іван Кейван про митців, які народилися в Україні, але художню освіту здобули в Америці. Серед них Міртала Пилипенко, Михайло Урбан, Костянтин Мілонадіс. Так як основи художньої майстерності вони здобули не в Україні, а, отже, увібрали в себе нові стильові риси, форми, нову техніку і методи їхні художні втілення були дещо відмінними. Мистецькі заклади освіти, в яких навчалися митці, їхні перші вчителі безперечно відіграли важливу роль в їхній творчості і заклали основи для їхнього майбутнього професійного зростання і внеску в розвиток української культури.

Ця класифікація безперечно є важливою для дослідників з точки зору вивчення стильових особливостей художників. Цікаво порівнювати здобутки митців, які вони отримали в Україні або в Польщі чи Чехії, а згодом в Америці. Іван Кейван відмічає той момент, що в США та Канаді митці змогли втілити власні неординарні ідеї і розкрити свої ідеї і смисли якомога повніше, що було пов'язано з свободою, яка панувала в Америці і яка захопила митців, що бачили до того лиш страшенні утиски з боку радянської влади і злидні таборів для переміщених осіб.

Дуже важливим є той момент, що Іван Кейван виокремив і згадав в своїй праці тих художників, хто не був пов'язаний між собою за словами автора ні стилем, ні віком, ні територією свого походження²⁸. Декотрі з них проявили свої творчі здібності в доволі пізньому віці, як от Клим Трохименко, який почав малювати лише в 50 років, але був в лавах членства Об'єднання Мистців Українців в Америці (далі – ОМУА); Осип Танасевич, який навчився малювати самотужки і це не завадило йому брати участь у групових виставках. В 1947 році він виставив свої роботи на виставці переміщених осіб, пізніше – на виставках, які проводили ОМУА, а Літературно-мистецький Клуб зорганізував його персональну виставку. Безперечно, приклад цих митців доводить те, що їхні мрії і цілі були сильніші за непрості обставини еміграції та важкі умови таборів.

Окремі дослідження про які варто згадати і підняти з глибин наративу українських художників – дослідження про окремих постатей українського образотворчого мистецтва. Вони дозволяють зазирнути у світ митця, проаналізувати його життєві шляхи, поглянути на світ його очима і зрозуміти всю суть української культури за кордоном зсередини.

Одним з таких досліджень є праця, присвячена видатному митцю і людині, без вагомого внеску якої не відбулася б організація мистецького

²⁸ Кейван І. Українські митці...С. 62.

життя на чужині – Петру Мегику²⁹. Монографія була видана філадельфійським відділом ОМУА за редакцією Святослава Гординського. Праця містить статті авторства Святослава Гординського, Петра Андрусіва, Василя Дорошенка, Євгена Блакитного, матеріал закордонної дослідниці Марії Дзвінкої-Барабах, кольорові репродукції художніх робіт художника. Не менш цінним для нас є бібліографічні матеріали і перелік виставок, на яких мав змогу представити свої твори митець. В книзі не лише ґрунтовно подано аналіз творчості і життя Петра Мегики, а й описано багато моментів з організації культурно-мистецького простору.

Художник Петро Мегик переймався мистецькими процесами як в Україні так і поза її межами, був доволі самокритичним, ніколи не зупинявся на досягнутому і до кінця свого життя розвивав свої художні вміння, а відтак вимагав від інших митців цього ж самого, тому що для нього мистецтво було серйозною справою. «Митець виставить кілька картин у галереї – вже рахує за індивідуальну виставку і преса так це документує. На підставі дешевих фраз маємо «майстрів» портрету, історичних, баталістичних картин і так без кінця. А спробуйте показати чужинцеві, обізнаному в мистецтві, з десять добрих картин краєвидів чи одну або кілька баталістичних праць, а тоді побачите, як важко це зробити»³⁰. Погодьмося, думки митця доволі жорсткі й прямі, але ці міркування вказують на той факт, що американське мистецьке коло було доволі критичним в оцінках і судженнях про мистецтво в цілому і українським художникам було важко демонструвати свою творчість під прискіпливим оком критиків, але з іншого боку це вимагало від митців ще кращого загартування, ще більшої праці і більшої наполегливості для достойної і гідної презентації себе, свого мистецтва і української культури загалом.

²⁹ Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1992. 160 с.

³⁰ Мегик П. За рівень культурних явищ. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1964. Ч. 2. С. 5

Петро Андрусів у своїй статті³¹ висвітлює участь Петра Мегика у заснуванні в 1952 році Української Мистецької Студії у Філадельфії, яка мала на меті навчати молодше покоління образотворчим промислам. Зрештою, найважливішим видається той факт, що приїхавши в Америку більшість з митців не мали хорошого фінансового положення, заробляли на прожиття, працюючи на фабриках або ж миючи посуд в ресторані, але всього за кілька років зуміли власними зусиллями спричинитися до організації українського мистецького життя в Америці, яке потребувало чималих фінансових затрат. Петро Мегик, керуючись власними бажаннями і амбіціями, незважаючи на вкрай мале фінансування наважився відкрити Українську мистецьку студію. В статті автор наводить цікаві факти щодо особливостей цієї студії. Відтак, дізнаємося, що студія знаходилася у власному домі, в якому не лише навчалися учні, але ще й проходили виставки, запрошувалися поважні гості, серед яких перша жінка – українка мер в Детройті Маруся Бек. Зумисно виокремлюємо її постать, адже вона неодноразово допомагала митцям в організації виставкової діяльності.

В статті Василя Дорошенка «Унікальна людина»³² автор підмічає той факт, що митцю забракло часу на власне мистецтво через те, що майже вся його увага була прикута до мистецького журналу «Нотатки з мистецтва», який митець започаткував у 1952 році. «І в той час, коли інші мистці здоганяють одну індивідуальну виставку другою, у нього на це немає часу»³³. Сам Петро Мегик в свій творчості звертався до портретного жанру, пейзажів та натюрмортів (див. Дод. 1).

Стаття містить кілька цікавих фактів про участь Петра Мегика у створенні Української Мистецької Студії. Спочатку Петро Мегик утримував студію за власні кошти. Згодом коло допомоги у фінансуванні почало розширюватися: «За допомогою активного Патронату Студії вдалося набути

³¹ Андрусів П. Петро Мегик. Життя і творчість. *Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1992. С. 21–29.

³² Дорошенко В. Унікальна людина. *Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1992. С. 31–35.

³³ Там само. С. 32

власний дім. Треба було перебудувати його всередині. І при перебудові власними силами студентів, бачимо проф. Мегика з ломом в руках, пліч-о-пліч з довголітнім головою Патронату п. Олександром Зелінським і студентами. Розвалено зайві стіни, зладжено робітні та виставову залу. По виправленні стін і розмалюванні їх проф. Степаном Рожком, Студія опинилася у власній хаті»³⁴. Вочевидь, амбітні наміри Петра Мегика у розбудові мистецького навчального осередку були дуже великими, оскільки не кожен митець був готовий офірувати власними коштами заради такої справи.

Митець увійшов в історію ще й завдяки величезному внеску у видавництво праці «Книга творчости українських митців поза Батьківщиною»³⁵. У вступній статті до цієї праці Петро Мегик ділиться своїми рефлексіями про перебування на чужині. Майже усім українським митцям за кордоном найбільше бракувало українського духу, який втілювався в природі, краєвидах, містах та селах, в пам'ятках архітектури та в найменших побутових дрібницях. Великі мегаполіси США та Канади, космополітичне середовище впливали на емоційні стани українців. Саме тому простежується їхня згуртованість, пошук українського у всьому, відтворення українських мотивів у своїх художніх творах. Дещо гіперболізована ліричність і релігійність в творах митців була спричинена глибоким смутком митців.

Працю можна вважати каталогом художніх робіт, адже найбільша увага в ньому присвячена репродукціям робіт художників, але не менш важливим й цінними є думки, які висловив Петро Мегик у своїй вступній статті. З неї ми довідуємось, що багато митців не погодилося брати участь в підготовці даної праці через низку власних причин. Це свідчить, що в українському мистецькому середовищі між митцями існували певні непорозуміння.

³⁴ Дорошенко В. Унікальна людина... С. 33.

³⁵ Книга творчости українських митців поза Батьківщиною. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1981. 512 с.

Великою проблемою при підготовці даної праці було те, що інформації про багатьох митців не було достатньо, або ж взагалі її не було. Виринає і фінансова проблема, яка спіткала видавців. Справа в тім, що редколегії не вистачало коштів на друк кольорових репродукцій художніх творів.

Великий внесок в дослідження окремих постатей українського образотворчого мистецтва в Америці зробив Святослав Гординський. Його науковий доробок налічує велику кількість статейного матеріалу, присвяченого розвитку української культури за кордоном і понад трьох монографії, присвячених найвеличнішим постатям в українському образотворчому мистецтві.

Святослав Гординський – український художник, мистецтвознавець і поет, якому пощастило здобути мистецьку освіту в кількох світових мистецьких академіях, спочатку в Берлінській Академії Мистецтв, а згодом – в Парижі, в Модерній Академії Фернана Леже – французького художника і кінорежисера. В Україні Святослав Гординський відомий тим, що заснував Асоціацію незалежних українських митців (АНУМ) у Львові.

Події Другої світової війни примусили митця перебратися до Німеччини, де художник знову ж таки проявив організаторські здібності і заснував в Мюнхені Спільку праці українських образотворчих митців. Подавшись за океан до Америки, Святослав Гординський, зважаючи на умови США, що передбачали свободу творчості і дій, заснував ОМУА, хоч і не був головою об'єднання. З-під пера митця вийшло в світ, окрім його поезії, наукові дослідження. Саме завдяки небайдужості митця, його енергійної і невтомної праці в царині розробки монографічних досліджень, ми маємо змогу довідатися про життя і діяльність українських митців і заповнити прогалини невідомого в історії розвитку українського образотворчого мистецтва за кордоном.

Серед наукового доробку Святослава Гординського варто відзначити монографію «Леонід Перфецький»³⁶, до процесу видання якої митець був активно залучений. Монографія присвячена художнику-баталісту Леоніду Перфецькому, який є достатньо цікавою постаттю в історії українського мистецтва. Сам Леонід Перфецький був сотником УНР, брав участь у Визвольних змаганнях 1917–1920 рр., після чого емігрував з армією УНР. Після кількох років проживання в таборах Німеччини в 1954 році він переїхав до Канади. Теми його художніх робіт розкривають причетність митця до участі у визвольній боротьбі за Українську державу. Переважно ці роботи були присвячені бойовим діям 1917–1920 рр. До того ж митець створив перший український комікс, в якому була розкрита тема визвольних змагань УПА під час Другої Світової війни. Окрім даної тематики митець захоплювався релігійним малярством.

Ми зупинимо свою увагу на батальному жанрі творчості митця, адже поза межами України воно давало уявлення про справжній потік подій в Українській державі. Батальний жанр – це жанр образотворчого мистецтва, що пов'язаний з військовою тематикою, а тому зображує військові події, війни та походи. В статті Петра Холодного (молодшого) під назвою «Леонід Перфецький – баталіст»³⁷ якнайкраще висвітлюється мистецький жанр, що став маркером Леоніда Перфецького. Цікавий факт подає Петро Холодний, що в XVII столітті в Україні однією з вимог кандидату на майстра в малярський цех було вміння намалювати образ великого бою з усіма його атрибутами. В XX столітті цей жанр, мусимо визнати, був не популярним, але в українському мистецтві саме завдяки цьому жанру підіймалися важливі і болючі теми боротьби за Українську державу. «Це не тільки цінний вклад у скарбницю нашого мистецтва, це також пластичне закріплення і відтворення

³⁶ Леонід Перфецький. Монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк, Торонто: Українська Вільна Академія Наук у США, 1990. 82 с.

³⁷ Холодний П. Леонід Перфецький – баталіст. *Леонід Перфецький. Монографія* / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк, Торонто: Українська Вільна Академія Наук у США, 1990. С. 27–30.

в пам'яті майбутніх поколінь найтрагічніших і одночасно найсвітліших моментів нашої славної історії»³⁸.

Праця містить статті Святослава Гординського, Петра Холодного (молодшого), вміщує фрагменти епістолярної спадщини Леоніда Перфецького, відображає три напрямки творчості митця – як художника-баталіста, як шукача нових стилів в період свого перебування у Парижі і як маляра, що творив на релігійну тематику.

Цікавий факт про монографію про Леоніда Перфецького міститься в листі дружини Петра Холодного Наталії, який опублікував онук Петра Холодного Андрій Харина: «Мій чоловік запевнив [...], що монографію треба конче видати не тільки тому, що Перфецький є першорядний, а не 3-рядний, а ще й тому, що його твори це літопис нашої визвольної боротьби і монографія буде мати не тільки мистецтвознавчу вартість, а й визвольно історичну. І ці слова мого чоловіка, я певна, спричинились до виходу в світ монографії разом із статтею мого чоловіка»³⁹.

Монографія за редакцією Святослава Гординського «Петро Андрусів. Маляр і графік»⁴⁰ присвячена унікальному українському митцю. Доля Петра Андрусіва загартувала його з малих літ. Ще будучи дитиною він втратив своїх батьків і під опіку його взяв полк кубанських козаків. Довгі роки перебування в чужих краях – спочатку в Москві, а згодом у Варшаві, навчання у Варшавській Академії Мистецтва, закінчити яку йому допоміг митрополит Андрей Шептицький, а під час Другої світової війни – роки життя в таборах. В 1947 році Петро Андрусів разом із дружиною виїхали до Америки, де згодом він приєднався до організації українського образотворчого мистецтва, будучи членом ОМУА і співзасновником мистецької студії разом з Петром Мегиком.

³⁸ Холодний П. Леонід Перфецький ...С. 29.

³⁹ Лист Н. Холодної до Пані О. URL: <https://petrochodny.wixsite.com/mysite/petro-ivanovich-holodnij> (дата звернення: 15. 10. 2020).

⁴⁰ Петро Андрусів. Маляр і графік. Монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук в США, 1980. 127 с.

Цікавим для нас є мистецький доробок художника, який своїми художньо-естетичними ухилами належав до консервативних кіл українського мистецтва за кордоном і зображував переважно історичну тематику в своїх художніх творах. Понад усе він любив зображати два періоди в історії України – княжий і козацький. Серед найвідоміших його картин хочемо виокремити «Бій під Конотопом», «Голгота України» «Богдан Хмельницький», «Сватання Анни Ярославни» (див. Дод. 2).

В цьому, на наш погляд, і полягає особливість постаті Петра Андрусева – у доволі цікавому виборі тематики своїх творів, в якому він був постійним. І найголовніше – Петро Андрусів зображує ті події і тих постатей, які в Україні зображувати було заборонено.

Монографія «Віктор Цимбал. Маляр і графік»⁴¹ за редакцією Святослава Гординського представляє собою каталог робіт українського митця Віктора Цимбала та вступну статтю Святослава Гординського українською, англійською, німецькою та іспанською мовами.

Віктор Цимбал – український маляр і графік. Під час визвольних змагань за Україну художник мав брати участь в бою під Крутами (був членом Студентського куреня при курені Січових Стрільців), але батько не пустив його. Свій внесок у розвиток української держави та її культури митець здійснив не лише через своє мистецтво, а й через активну причетність до розбудови Української держави – був добровольцем армії УНР, а згодом інтернований перебував у таборах в Польщі. В Америку Віктор Цимбал переїхав у 1960 році.

В монографії Святослав Гординський робить великий акцент на аналізі мистецтва Віктора Цимбала. В даному випадку світогляд митця, який якнайкращим чином виражався в його мистецтві, був сформований подіями війни. Патріотична тематика, роздуми над історією України, державницькі

⁴¹ Віктор Цимбал. Маляр і графік. Монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук в США, 1972. 135 с.

ідеї втілювалися в картини Віктора Цимбала. Однією з видатних робіт Віктора Цимбала є картина «1933 рік» (див. Дод. 3).

Поєднання глибокого символізму і гострої тематики в роботах митця зацікавило західних глядачів. Святослав Гординський зазначає, що саме цей твір був представлений на виставці в Буенос-Айресі і зібрав коло себе велику кількість глядачів, серед яких були комуністи, які протестували проти цього твору і в дискусіях з журналістами викликали бійку⁴².

В статті Петра Мегика про Віктора Цимбала⁴³ автор зазначає ряд робіт, які стосувалися зображення українських реалій – колективізації, знищення селянства, голоду, важкого становища українського народу, що потерпав від політики радянської влади. Петро Мегик вдало характеризує Віктора Цимбала, вказуючи, що перш за все, це був громадянин – вояка⁴⁴.

Необхідно зазначити, що батько Віктора Цимбала – Іван Цимбал був репресований царською владою за свою українську позицію і 4 роки перебував у в'язниці в Острозі.

Монографія «Микола Бутович»⁴⁵ зі статтею Володимира Січинського, містить спогади митця і розкриває особливості спадку українського графіка Миколи Бутовича. Проживаючи на теренах України митець відзначився своїми національними почуттями – воював за українську державу в армії УНР, потрапивши до табору інтернованих, митець продовжував творити. Саме в таборі він видав гумористичний журнал «Дуля долі». Зі спогадів Миколи Бутовича можна зробити висновок, що почуття гумору у митця було хороше. «Ніхто й не думав, що артистом-малярем стану. А завинила власне війна, бо через неї до полону дістався і там з нудоти рисувати почав»⁴⁶.

Працював митець переважно в графіці. Великий мистецький доробок містить роботи переважно на історичну тематику. Це й не дивно, адже з

⁴² Віктор Цимбал. Маляр ... С. 17.

⁴³ Мегик П. Віктор Цимбал (1901–1968). *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1970. Ч. 10. С. 47–52.

⁴⁴ Там само. С. 50.

⁴⁵ Микола Бутович. Монографія / за ред. В. Січинського. Нью-Йорк: Слово, 1956. 66 с.

⁴⁶ Автобіографія. Микола Бутович. *Монографія* / за ред. В. Січинського. Нью – Йорк: Слово, 1956. С. 8.

юнацьких літ Микола Бутович пережив досвід Першої світової війни, а згодом й боротьби за Українську державу.

В Америці митець проявив себе в монументальному живописі, був активно залучений до українського мистецького життя, був членом ОМУА, мав персональні виставки. Про Америку Микола Бутович згадує так: «Далась вона не легко та й далі дихається не легко, але живеться добре, а в першу чергу – можна дихати вільним повітрям»⁴⁷.

В руслі теми українського образотворчого мистецтва слід відзначити творчість української мисткині Ірини Банах-Твердохліб. В монографічному виданні⁴⁸, присвяченому життю і діяльності художниці поданий статейний матеріал Богдана Стебельського, а також репродукції її робіт. Здається дивним, що постать Ірини Банах-Твердохліб залишається майже непомічною і в дослідженнях українських дослідників і навіть у науковій спадщині українських митців. Насправді ж, художниця в своїх картинах змальовувала дуже важливі сторінки історії українського народу, крім того українська мисткиня займалася відродженням народної вибійки – стародавньої техніки оздоблення тканини різноманітними орнаментами за допомогою різьблених дощечок та дерев'яних верстатів. Саме тому її постать заслуговує особливої уваги.

В своїй статті Богдан Стебельський здебільшого зупиняє свою увагу на аналізі художніх робіт мисткині. Не знаходимо в монографії достатньої кількості інформації про участь Ірини Банах-Твердохліб у мистецькому житті ОМУА або ж інших організацій. Про неї мало пишуть і її колеги митці. Ми хочемо звернути увагу на декількох художніх творах мисткині – «Україна сьогодні», «Голод в Україні 1932–1933» (див. Дод. 4), «Вінниця» (див. Дод. 5). В цих творах художниця, на нашу думку, чи не найкраще серед усіх митців висвітлила важку долю українського народу. Картина «Вінниця» актуалізує різні епохи нашої держави, яка століттями зазнавала утисків і

⁴⁷ Автобіографія. Микола Бутович... С. 9.

⁴⁸ Творчість Ірини Банах-Твердохліб. Малярство, емаль, графіка, батік, вибійка, кераміка. Торонто, 1987. 206 с.

агресивної політики спочатку з боку Російської імперії, згодом – Радянського Союзу, а нині – Росії.

Свою стурбованість за український народ художниця висловила наступними словами: «Я дякую Богові, що дав мені талант, котрим я можу виявити себе у мистецтві і мою любов до свого народу, передаючи в картинах великі його страждання та боротьбу, яку він веде на рідних землях з окупантом аж до цілковитої перемоги»⁴⁹.

Монографічне видання за редакцією Богдана Певного «Микола Неділко»⁵⁰ покликане актуалізувати постать художника в науковому наративі. Український художник, якого називають Ван Гогом українського мистецтва за його цікаві колористичні художні рішення привертав уваги багатьох мистецтвознавців світу.

На момент приїзду до Америки, Микола Неділко був вже сформованим митцем. В Україні творчість художника, особливо в воєнний період, була популярною, але самого художника радянська влада вважала зрадником. Причиною стало те, що художник відмовився працювати на «замовлення» влади і відкинув шлях пристосування, за що поплатився двома роками тюрми. «До кінця свого життя Неділко носив із собою відразу до більшовицьких переслідувань і страх перед їхньою примарою ніколи його не покидав»⁵¹.

Цікавим фактом з біографії самого художника було те, що у Миколи Неділка була алергія на фарбу, але незважаючи на це він продовжував до кінця свого життя бути відданим своєму талантові і поклику душі – мистецтву. В Америці Микола Неділко поступово відходив від творчості, а, отже, його участь в українському мистецькому житті в силу обставини була невеликою.

⁴⁹ Цит. за: Др. Михайло Лоза. Шановній землячці в албом. *Творчість Ірини Банах-Твердохліб. Малярство, емаль, графіка, батік, вибірка, кераміка*. Торонто, 1987. С. 22.

⁵⁰ Микола Неділко. Монографія / за ред. Б. Певного. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1983. 182 с.

⁵¹ Там само. С. 40.

З розповіді Богдана Певного про Миколу Неділка складається про дружні відносини в колі українських митців (здебільшого мова йде про ОМУА). Так як на схилі літ Микола Неділко відійшов від мистецтва і поринув у життя більш матеріальне, друзі з ОМУА вирішили zorganizувати митцю його персональну виставку, в такий спосіб розрадивши колегу.

Стаття містить здебільшого оглядову інформацію про залученість Миколи Неділка в організаційне життя українських митців, але не висвітлює достатньо широко цей аспект його діяльності.

Слід виокремити монографічну студію, яка присвячена українському художнику Юліану Буцманюку⁵². Юліан Буцманюк був українським художником-монументалістом, яскравою фігурою в українському образотворчому мистецтві Канади. В Україні художник відзначився ще й своєю національною позицією. Під час Першої світової війни Юліан Буцманюк був членом легіону Українських Січових Стрільців, займався фоторепортажем, збираючи матеріали для історії Легіону, також митець розробив дизайн символіки управи. Окрім цього Юліан Буцманюк воював в Українській Галицькій Армії, під час боїв отримав поранення.

В праці окрім статейного матеріалу, вміщено унікальні спогади самого митця, його дружини і учнів митця. В передмові Богдан Стебельський зазначає, що Юліан Буцманюк мав власну мистецьку школу і дуже любив викладати образотворче мистецтво молодому поколінню, завжди допомагав своїм студентам в організації різних заходів, за що студенти поважали й любили свого вчителя⁵³.

Святослав Гординський в статті «Малярство Юліана Буцманюка на тлі його доби»⁵⁴ зазначає, що митець зробив свій особистий вагомий внесок в розвиток монументального мистецтва завдяки поєднанню модерного традиційного іконного малярства. Ця риса завжди вирізняла роботу Юліана

⁵² Юліан Буцманюк. Монографічна студія / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. 107 с.

⁵³ Стебельський Б. Передмова. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 8.

⁵⁴ Гординський С. Малярство Юліана Буцманюка на тлі його доби. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 9–13.

Буцманюка від робіт інших митців. Його розписи у Жовківській церкві Христа-Чоловіколюбця монастиря отців Василіан на Львівщині (див. Дод. 6) свідчать про це.

Іван Кейван надає більш детальну інформацію про мистецьку студію, яку відкрив Юліан Буцманюк. Студія існувала з 1957 до 1967 рік і розміщувалася у власному домі митця. Як зауважує автор до педагогічної праці Юліан Буцманюк підходив з великою любов'ю і вмів розбудити ентузіазм до мистецтва та віру в їхні успіхи. Одна з учениць Юліана Буцманюка Парася Іванець пригадує «Лекції відбувалися кожної суботи від год. 10-ої перед полуднем і тривали аж до присмерку, бо проф. Буцманюк був противником малювання при штучному світлі. Учні сходились о год. 10-ій рано і професор зустрічав їх своєю питомою ввічливістю та розсаджував їх попід стінами студії. Горе було тому, хто спізнився!»⁵⁵.

Без сумніву можна сказати, що відкриття Юліаном Буцманюком мистецької студії було важливою подією в українському мистецькому житті Канади. На відміну від мистецької студії Петра Мегики, викладацька діяльність Юліана Буцманюка залишається непоміченою в наукових дискурсах, хоч про вагомий внесок митця в розвиток українського образотворчого мистецтва годі й сперечатися. Помітно, що в тих нечисленних публікаціях, присвячених творчості українського художника наскрізною ідеєю є привнесення в українську монументальну традицію особливого стилю Юліана Буцманюка, що вкотре підважує його заслугу перед українською культурою.

Ще один наратив, який заслуговує нашої уваги стосується української художниці і поетеси Оксани Лятуринської. В праці «Оксана Лятуринська. Вибрані твори»⁵⁶ містяться стаття Володимира Січинського, присвячена творчості мисткині, спогади і поезію самої Оксани Лятуринської, а також її

⁵⁵ Іванець П. Професор Юліан Буцманюку моїх спогадах. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 37.

⁵⁶ Лятуринська О. *Зібрані твори* / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко. Торонто: Видання Організації Українок Канади. 1983. 813 с.

статейні матеріали, що висвітлювали міркування про українське мистецтво і культуру.

В статті Володимира Січинського⁵⁷ наводиться інформація про те, що Оксана Лятуринська уродженка м. Острога, яке вона описувала у своїй поезії, хоча більшість джерел⁵⁸ подають інформацію, що мисткиня народилася в с. Кременець, Вишнівецького повіту (нині Тернопільська область). Вочевидь, свідчення автора статі про місце народження мисткині базоване на поезії Оксани Лятуринської про славетне м. Острог, в якій вона описувала його давню історію, чудову природу і архітектуру. Оксана Лятуринська і справді була пов'язана з Острогом, але тим, що тут вона навчалася в Острозькому Кирило-Мефодіївському братстві і називала себе «вихованкою Острозького братства»⁵⁹.

В статті автор окреслює творчий шлях Оксани Лятуринської в еміграції здебільшого в період її перебування в Празі і в таборах для переміщених осіб, але не подається інформації про її життя в Америці. Натомість в своїх спогадах, які увійшли в збірку, Оксана Лятуринська подає матеріали про своє перебування в Америці, а саме опис зустрічі в Торонто, яку організував Клуб Українських Літераторів і Мистців з метою познайомити українську громаду в Канаді з її поетами, письменниками і митцями. Як пригадує сама мисткиня зустріч відбулася без поділу на «східняків» і «західників», без прив'язки до будь-яких політичних організацій, а лише як один єдиний національний прояв⁶⁰.

Зі спогадів Оксани Лятуринської дізнаємося деякі факти про організацію цієї зустрічі а саме про те, що виставка була організована не належним чином, оскільки на ній прозвучав твір російського композитора

⁵⁷ Січинський В. Оксана Лятуринська. *Лятуринська О. Зібрані твори* / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко. Торонто: Видання Організації Українок Канади. 1983. С. 519.

⁵⁸ Оксана Лятуринська. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=60074 (дата звернення: 20.11.2020).

⁵⁹ Манько М. Вихованка Острозького братства. *Державний історико-культурний заповідник міста Острога*. URL: <https://ostroycastle.com.ua/vyhovanka-ostrozkogo-bratstva/> (дата звернення: 20.11.2020).

⁶⁰ Лятуринська О. Ще про «Зустріч» в Торонті. *Лятуринська О. Зібрані твори* / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко. Торонто: Видання Організації Українок Канади. 1983. С. 549.

Сергія Рахманіна (!). Цей, здавалось би, маленький нюанс свідчив про достатньо глибокі речі, а саме про патріотизм і силу національних почуттів Оксани Лятуринської.

М. Данилюк в статті про Оксану Лятуринську⁶¹ висвітлює портретне малярство мисткині. Відтак Оксана Лятуринська створила чималу кількість портретів, присвячених визначним постатям української історії – Симону Петлюрі, Михайлу Грушевському, Євгену Коновальцю, Богдану Хмельницькому, Тарасу Шевченку та ін.

Проживаючи в Америці, мисткиня все менше уваги приділяє образотворчому мистецтву через погіршення стану здоров'я. Саме тому майже не зустрічаємо детальної інформації про її участь в організації українського мистецького життя в Америці.

Треба відзначити, що саме ці якості в українських митцях в еміграції активізували їх в розвитку українського мистецтва, ці якості не давали їм забути ким вони є і з якою метою вони розвивають і пропагують українську культуру у світі.

Окрім монографічних праць, наукову спадщину українських митців складає велика кількість статей.

В журналі «Нотатки з мистецтва» знаходимо цілу статтю Володимира Поповича, присвячену цікавій і водночас забутій, належно неоціненній, привласненій Росією постаті Давиду Бурлюку⁶². В статті В. Попович розмірковує про те, що дивним чином постать Давида Бурлюка не згадується майже в жодній праці з історії українського мистецтва, ні в Енциклопедії українознавства, а американські дослідники зачисляють його до російських художників. З цього приводу митець висловлюється так: «Українські радянські історики мабуть не дістали дозволу з Москви писати про Д. Бурлюка, бо в історії російського мистецтва пишуть про нього, як про свого,

⁶¹ Данилюк М. Оксана Лятуринська. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці. 1971. Ч. 11. С. 47–51.

⁶² Попович В. Давид Бурлюк. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1980. Ч. 20. С. 13–23.

критикуючи часом при тому «хохла» за те, що він не визбувся українського акценту при вимові російських слів»⁶³.

Художник Давид Бурлюк за походженням був українцем, організовував виставки в Україні, щоправда коло друзів і колег мав здебільшого у Росії. І насправді, в українському наративі дуже рідко підіймається питання його життя і творчості, хоч художником він був ексцентричним і стояв біля витоків футуризму на теренах Російської імперії. Примітно, що українські митці в еміграції звертаються до цієї постаті, а, отже, їх турбувало питання привласнення митця чужою державою.

Мало згадується в літературі і про період життя Давида Бурлюка в Америці, хоч прожив він там немало, з 1922 року по 1967 рік. Не згадується ні про його контакти з українськими митцями, ні участі у спільних виставках, ні діяльність і об'єднаннях. Автор озвучує думку, що творчість Давида Бурлюка в Америці була вже не такою яскравою і розвиненою, аніж коли він жив на теренах Росії. Але в Америці митець активно експериментує з різними стилями і жанрами. «Його праці втрачали мистецький рівень, рисунок ставав неточний, композиціях були без пляну, а фактура недбала»⁶⁴.

Як ми вже згадували, на теренах Російської імперії митець стояв біля витоків футуризму, що було спричинене бурхливими настроями всередині мистецької інтелігенції, яка була натхненна революційними подіями в Росії. Футуризм став уособленням національного пробудження, реформ, емансипаційних рухів. Сам Давид Бурлюк був прихильником революційних подій в Росії, а тому, його увага була прикута здебільшого до національних проблем цієї держави.

Серед досліджень варто виокремити дослідження мистецтвознавця Євгена Блакитного. В своїй статті «Творчий шлях українських мистців»⁶⁵ Євген Блакитний висловив дуже слушну думку, яку, на жаль, нечасто беруть

⁶³ Попович В. Давид Бурлюк... С. 13.

⁶⁴ Там само. С. 22.

⁶⁵ Блакитний Є. Творчий шлях українських мистців. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1981. Ч. 21. С. 5–6.

до уваги і на озброєння політичні кола нашої країни. «Доля кожного народу у світі, його духова та політична зрілість визначається не кількістю партій та суперечок, а насамперед – культурними надбаннями, мистецькими та науковими досягненнями народу. Час усвідомити ролі, вагу мистецтва, науки і культури, як самотнього засобу спілкування поміж усіма народами»⁶⁶. Ці слова, які автор промовив 1981 року актуальними залишаються і сьогодні.

Євген Блакитний підкреслив роль українських емігрантів, які працювали на ниві мистецтва, що своєю працею понад усе намагалися розповісти світові про Україну як про незалежну державу, з її власною культурою, традиціями, мовою та історією. Їх заслуги в цьому, на жаль, ще й досі неусвідомлені українським народом.

Серед наукових розвідок Є. Блакитного варто відзначити статтю про українську художницю Людмилу Морозову⁶⁷. Євген Блакитний описує два мистецьких осередки на теренах України – Київський Художній Інститут і Київську художньо-індустріальну школу. Київська художньо-індустріальна школа була своєрідним осередком, який не потрапив під пильне спостереження радянської влади. Сталося це через те, що заклад був, в порівнянні з Київським Художнім Інститутом маленьким, там вчилися діти переважно з інтелігентських сімей і заклад був позбавлений від російської мистецької теорії. В Київській художньо-індустріальній школі навчалася і Людмила Морозова.

Варто зазначити, що мисткиня була зачислена до списків НКВД як неблагодійна. Пройшовши трудові табори в Німеччині, Людмила Морозова в 1951 році прибула до Америки. Варто відзначити. Євген Блакитний подає те, що по приїзді в Америку мисткиня почала викладати мистецтво в американській мистецькій школі та стала членкинею двох спілок американських митців – Long Island Art League (Лонг-Айлендська мистецька ліга) та American Artists Professional League (Професійна ліга американських

⁶⁶ Блакитний Є. Творчий шлях... С. 6.

⁶⁷ Блакитний Є. Людмила Морозова. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Митців Українців в Америці, 1985. Ч. 25. С. 21–31.

художників)⁶⁸, при цьому беручи активну участь в ОМУА, і в українському образотворчому житті. Людмила Морозова була чи не першою, хто після прибуття до невідомої країни змогла викладати в американських навчальних закладах.

Постаті українського образотворчого мистецтва представлені у випусках журналу «Терем», що видавався в Детройті. Ми взяли до уваги 2 випуски журналу, які присвячені двом митцям – Святославу Гординському і Михайлу Дмитренку. Принагідно варто зазначити, що журнал є унікальним тим, що кожен випуск (а це майже понад 50 сторінок) присвячувався окремій постаті в образотворчому мистецтві.

Десятий випуск журналу містив статті про Святослава Гординського, статті авторства Святослава Гординського, витяги з його інтерв'ю, бібліографічні відомості і навіть поезію митця. Богдан Певний в статті про митця⁶⁹ зазначає, що в шеститомній Історії українського мистецтва постать Святослава Гординського згадано лише один раз і віднесено до табору ворогів радянського мистецтва. Це ще раз свідчить доказом того, що митців-емігрантів радянська влада вважала «буржуазними націоналістами» і воліла не згадувати про них.

Постать Михайла Дмитренка, якому присвячений третій випуск журналу посідає важливе місце в українській культурі. Історик мистецтва, митець сакрального мистецтва, графік Михайло Дмитренко зробив вагомий внесок в організацію мистецького життя в Америці.

Як митець, Михайло Дмитренко сформувався ще в Україні. На той час працюючи в напрямку сакрального мистецтва, він не міг проявити сповна свої творчі здібності. Через антирелігійну кампанію, розгорнуту радянською владою, митець майже позбувся роботи і змушений був емігрувати.

⁶⁸ Блакитний Є. Людмила Морозова... С. 28.

⁶⁹ Певний Б. Речник українського мистецтва. *Терем. Проблеми української культури. Святослав Гординський. Митець – поет – перекладач – мистецтвознавець*. Детройт: Асоціація діячів української культури, 1990. Ч. 10. С. 17.

В період свого життя в Америці Михайло Дмитренко присвятив свою увагу розписам українських церков. Відтак, створював для українських православних і греко-католицьких церков ікони, мозаїки, фрески. Митець також оздобив мозаїкою автовокзал у Детройті.

Характеризуючи діяльність художника в руслі організації мистецького життя варто відзначити, що митець опікувався цим питанням. В своїй статті про Михайла Дмитренка Богдан Стебельський зазначає, що митець був цеглинкою між ОМУА та УСОМ в Канаді⁷⁰. Це пояснюється тим, що саме ініціатива Михайла Дмитренка спричинила спільно організовану виставку митців ОМУА і УСОМ. Виставка була чи не найяскравішою подією в українському мистецькому середовищі, адже свідчила не лише про значні зрушення в питання просування українського мистецтва світу, а й про об'єднавчу силу української національної ідеї, навколо якої згуртувалися митці. Звістка про цю виставку дійшла й до України.

Михайло Дмитренко був членом редколегії часопису «Нотатки з мистецтва», займався виставковою діяльністю і дбав про розвиток українського мистецтва.

В своєму дослідженні ми хотіли б висвітлити ще одну постать українського образотворчого мистецтва в еміграції – українську художницю Катерину Кричевську-Росандіч. Представниця знаменитої сім'ї художників Кричевських. Дідусь мисткині Василь Григорович Кричевський був знаменитим українським художником, автором державного герба України Тризуба, тато – Василь Васильович Кричевський – художник кіно (серед його відомих робіт – фільм О. Довженка «Земля»). Мати – Олена Маляр також була художницею, дядько – Микола Кричевський – художник-постімпресіоніст. Катерина Кричевська-Росандіч зростала змалечку у мистецькому середовищі, то ж і не дивно, що обрала собі відповідне заняття.

⁷⁰ Стебельський Б. Цемент творчої будови. *Терем. Проблеми української культури. Михайло Дмитренко*. Детройт: Асоціація діячів української культури, 1968. Ч. 3. С. 46.

З приходом Другої світової війни, мисткиня разом із сім'єю емігрує спочатку до Праги, потім до Відня, а потім на них чекають табори.

«Табір – низенькі дерев'яні довгі будинки, один окремий будинок адміністрації, далі кухня, куди треба було іти за так званою їжею. Фактично то була бурда, і що там плавало – невідомо. Кава-ерзац блідо-бежевого кольору, і хліб також зроблений, невідомо з чого, але ні пшениці або жита там і близько не було!»⁷¹. Зі спогадів художниці можемо зробити ретроспективний крок і уявити, через що проходили всі митці, що емігрували з України.

В 1949 році Катерина Кричевська-Росандіч виїздить до Америки і саме тут їй вдається проявити сповна свою творчість. Художниця в роботі схилилася переважно до реалізму і нам хочеться її відзначити її чудові урбаністичні твори: «Нью-Йорк», «Париж, Новий міст», «Венеція, Площа Св. Марка», «Гейдельберг».

В Америці Катерина Кричевська-Росандіч брала участь у виставках ОМУА і приятелювала з Святославом Гординським та Сергієм Литвиненко.

«Українські емігранти почали «дороблятись», і ностальгія, туга за рідним краєм накопилася на них! Замовлення були на «щось українське». (Пізніше якийсь критик в українській пресі критикував мене за те, що я «даю публіці українську тематику».) Але якщо я малювала українські села, Карпати, дерев'яні церкви тощо, я завжди намагалася робити ці етюди з правильними пропорціями селянської хати, з настроєм української природи і т.д.»⁷². Думки Катерини Кричевської-Росандіч вкотре підтверджують те, що ностальгія за рідною землею пронизувала творчість митців і це легко було «зчитати» з їхніх творів мистецтва.

⁷¹ Кричевська-Росандіч К. Мої спогади. Київ: Родовід, 2006. С. 87.

⁷² Там само. С. 161.

Висновки до розділу 1

Науковий доробок українських митців в еміграції став безумовно основою для наших уявлень про розвиток українського образотворчого мистецтва в Північній Америці. Митці старанно занотовували події, що відбувалися довкола них, щоб не загубитися поміж сторінок історії і щоб через десятки років українці дізналися про них.

Можливо, деякі аспекти розвитку мистецтва, що стосувалися творчості окремих персоналій, або ж загалом українського образотворчого мистецтва на чужині митці подавали дещо суб'єктивно або ж неточно, з огляду на те, що завжди крізь призму власних емоцій і почуттів подавали весь матеріал, але для нас ці праці є дуже цінними. Деякі дослідження здебільшого акцентують увагу на аналізі мистецьких робіт українських художників, аніж на їхній діяльності на ниві розвитку української культури. Та все ж масив цієї наукової спадщини є великим і багатограним.

Унікальними для нас є спогади митців про еміграцію, про умови їхнього життя на чужині, про творчі шляхи, їхні автобіографії. Завдяки можливості зазирнути у їхні життєві долі ми можемо зрозуміти всі обставини, за яких творилася українська культура.

Необхідно відзначити й те, що деяким постатям українського мистецтва в еміграції присвячується менша увага в дослідженнях митців, що створює певні пробіли в загальній картині історії образотворчого мистецтва, а, отже, становить для нас науковий інтерес.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА НА ТЕРЕНАХ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Увага до розвитку українського мистецтва за кордоном набуває все більшої поширеності серед українських дослідників. В епоху радянської України згадки про українських митців, що перебували в еміграції були забороненими. Це було пов'язано з тим, що поза межами Радянського Союзу українські митці в своїх художніх творах безперешкодно висвітлювали гострі теми української історії, що для митців в Україні було зась, не боялися розповідати світові про весь жах радянської тоталітарної системи. Вся їхня праця спрямовувалася на розвиток української національної ідеї, за що їх в Радянському Союзі таврували «буржуазними націоналістами» і викреслювали зі сторінок історії українського народу. Відповідно, згадок про них в будь-яких енциклопедичних виданнях або ж дослідженнях часів СРСР ми навряд чи знайдемо.

З проголошенням незалежності України тема українського мистецтва за кордоном стає новою в науковому дискурсі і приваблює українських митців, істориків та мистецтвознавців. Перед дослідниками постає надважливе завдання – повернути забуті або ж неznані досі імена, відновити зв'язок з тими, чії душі і серця були разом з Україною увесь той час, долучити до української культури мистецьку спадщину українських емігрантів та проаналізувати особливості та умови розвитку українського мистецтва на чужих землях.

Дослідження в царині цієї теми розпочалися аж після здобуття нашою державою незалежності, коли науковці отримали відкритий доступ до джерел та архівних матеріалів. Чи не першим, хто звернувся до теми українського образотворчого мистецтва був український дослідник і мистецтвознавець

Олександр Федорук. З-під його пера вийшла чимала кількість монографій і статей, присвячені як окремим постатям українського мистецтва діаспори, як от праця присвячена художнику Василю Хмелюку⁷³, скульптору Петру Капшученку⁷⁴, українському живописцю Миколі Бутовичу⁷⁵, так і окремим аспектам українського образотворчого мистецтва.

Серед дослідників, які відчули необхідність повернути в український наратив імена українських художників з усього світу варто виокремити українську мистецтвознавицю Галину Стельмашук. У своїй праці «Українські митці у світі»⁷⁶ вона чи не вперше серед українських дослідників зібрала і впорядкувала інформацію про понад 140 імен українських художників, які жили і творили поза межами України – в країнах Америки та Європи. Авторка подала детальний біографічний опис їхнього життя і творчої діяльності як в Україні так і поза її межами. Праця містить розлогу картину стильових вподобань українських митців, їхні творчі пошуки, жанрове розмаїття їхньої творчості, що підсилене зображеннями репродукцій їхніх робіт.

Серед художників, які в свій час емігрували до США та Канади дослідниця висвітлює такі постаті як Петро Андрусів, Святослав Гординський, Іван Кейван, Василь Кричевський (молодший), його донька Катерина Кричевська-Росандіч, Сергій Литвиненко, Петро Мегик, Михайло Мороз, Микола Неділко, Аркадія Оленська-Петришин, Богдан Певний, Петро Холодний, Петро Холодний (молодший) та ін.

Більшості з представлених художників довелось на своєму власному життєвому шляху пережити гіркий досвід кількох еміграцій, спочатку – табори для переміщених осіб, а згодом вільний світ за океаном – Америка. Відтак, Петру Андрусеву разом зі своєю дружиною відомою оперною співачкою Наталкою Андрусів довелось жити в таборах для переміщених

⁷³ Федорук О. Василь Хмелюк. Київ: Тріумф, 1996. 262 с.

⁷⁴ Федорук О. Пластика Петра Капшученка. Київ, 2004. 275 с.

⁷⁵ Федорук О. Микола Бутович: Життя і творчість. Київ; Нью-Йорк, 2002. 431 с.

⁷⁶ Стельмашук Г. Українські митці у світі. Львів: Апіорі, 2013. 519 с.

осіб в Німеччині, де він заробляв на життя пишучи портрети і лише згодом, в 1947 році мав змогу емігрувати до Філадельфії, де вільно зміг втілити власні творчі ідеї.

Нелегка доля спіткала Василя Кричевського, сина відомого українського маляра, графіка Василя Григоровича Кричевського. Митцю разом зі своєю сім'єю також довелося відчувати на власній долі життєві умови трудових таборів у Німеччині. Шукаючи засобів для виживання, Василь Кричевський писав разом з дружиною етюди і портрети на замовлення, створював Різдвяні та Великодні листівки⁷⁷.

В передмові до своєї праці Галина Стельмашук підняла питання причин, через які українські художники мусили емігрувати з України, а також подальшої їхньої долі в різних куточках світу; навела власні міркування про особливості організації українськими митцями мистецької діяльності в еміграції. Дослідниця вдало підсумовує, що на українську інтелігенцію в Україні, яка стояла на принципах української національної ідеї чекали або заслання або ж смерть. Безперечно, однією з причин, чому митці емігрували до інших країн було усвідомлення, що на рідній землі їхні таланти будуть поставлені на службу радянському режиму. Перед митцями поставав вибір – або прийняти правила «згори» і прославляти своїм мистецтвом радянську культуру, устрій, або діяти всупереч їм, поставивши тим самим під загрозу себе самого і життя своєї сім'ї, або ж прямувати власним шляхом, але вже не в Україні. Для когось цей вибір був важким, для когось – можливо дещо легшим, але і тих і інших спіткала низка випробувань і перешкод, що їх підготувало життя в еміграції.

«Не ідеалізуємо закордонного світу. Та між «там» і «тут» була суттєва відмінність: там митець (з труднощами, зусиллями, бідкуванням, як переважна більшість емігрантів) міг дозволити собі свободу художньої творчості, пошуки правди та її художнього відображення в актуальній дійсності, а тут – ні, тут все було «знайдено» вищими інстанціями і художник не мусив нічого

⁷⁷ Стельмашук Г. Українські митці у світі. Львів: Апріорі, 2013. С. 238.

шукати, лиш слідувати вказівкам «зверху»⁷⁸. Свобода – маркер творчості українських митців в еміграції. Вони мали непросте життя, працювали на фабриках, заводах, щоб заробити бодай якісь кошти аби прогодувати свої сім'ї, але водночас вони не забували про мистецтво і найголовніше – не боялися втілювати через нього свої емоції, думки та рефлексії.

Цікавим для нас видається те, що в праці подана інформація і про українських художників, які народилися в Україні, але емігрували до Америки в 1990-х роках, де живуть і працюють дотепер і роблять свій внесок у розвиток українського мистецтва за кордоном. Необхідно зазначити, що більшість з цих імен в інформаційному полі згадується зрідка і досить опосередковано. Тому, інформація про них, яку подає Галина Стельмашук є надзвичайно цінною для нас.

Значною постаттю, якій відведено місце в дослідженні Галини Стельмашук є відома українська скульпторка Міртала Пилипенко. Увага до творчості Міртали Пилипенко останнім часом збільшується і це не видається дивним, адже її техніка, стиль, та форми мистецької думки є унікальними. Міртала Пилипенко народилася у Харкові в 1929 році, але через політичні обставини її сім'ю депортували до Росії, а пізніше – до Німеччини і лише в 1947 році Міртала разом зі сім'єю емігрувала до США, де живе донині. Велика кількість її скульптур присвячена українській тематиці. Одна з найвідоміших її робіт «Україна-Лелека-Фенікс» (див. Дод. 7) уособлює визволення України, яка відродилась і постала з попелу як птах фенікс. Ця скульптура була подана до участі у конкурсі в Україні на кращий монумент Незалежності в Києві, але на жаль не перемогла.

Міртала Пилипенко своєю творчістю тісно пов'язана з Національним університетом «Острозька академія», адже в музеї НаУОА в постійній експозиції перебувають 15 скульптур з бронзи та полімеру, які мисткиня особисто подарувала академії.

⁷⁸ Стельмашук Г. Українські митці...С. 17.

Нині оригінали скульптур Міртали Пилипенко експонуються в АРТ-кластері Острозької академії. На площі, біля нового корпусу, встановили шість збільшених у розмірі скульптур Міртали, зокрема «Зустріч», «Звідки й куди», «Міст через прірву», згадану раніше «Україна-Фенікс-Лелека», «Стремління» та «Шлях до себе»⁷⁹.

Для написання такої ґрунтовної праці, авторка використовувала матеріали, які були знайдені нею під час стажування в Інституті св. Климента Папи у Римі Українського Католицького університету, а також завдяки співпраці з художниками в США, які радо поділилися цінними матеріалами про українських митців з власних архівів. Цей факт свідчить про те, що багато інформації про життя і творчість українських митців за кордоном і про розвиток української культури залишається поза увагою українських дослідників саме через брак матеріалів та документів в Україні, а, отже, ще багато інформації про українське мистецтво за кордоном залишається нам невідомою. Щоб заповнити прогалини в історії українського образотворчого мистецтва, перед українськими науковцями постає завдання – віднайти та дослідити досі невідомі факти.

«Нарешті Вітчизна відшукала своїх, здавалось, назавжди втрачених синів, розкиданих по всьому світу»⁸⁰. З цих слів починає свою працю Галина Стельмашук. І справді, нарешті ми починаємо звертати свою увагу на тих, хто своїми зусиллями і працею розвивав і наповнював українську культуру.

Особливості стилістичного забарвлення та ідейних смислів, які вкладали у свою творчість українські митці висвітлено у праці української художниці і дослідниці Галини Новоженець «Образотворче мистецтво української діаспори 1940–1970 років: поліваріантність художнього досвіду»⁸¹. В своєму дослідженні авторка висвітлює питання, пов'язані з українськими мистецькими організаціями, що постали з прибуттям митців

⁷⁹ Костюченко О. Сплав мистецтва і філософії. *Національний університет «Острозька академія»*. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2019/18-12-01> (дата звернення: 29. 10. 2020).

⁸⁰ Стельмашук Г. Українські митці у світі... С. 5.

⁸¹ Новоженець Г. *Образотворче мистецтво української діаспори 1940–1970 років: поліваріантність художнього досвіду*. Львів, 2015. 278 с.

третьої хвилі еміграції та їхнього ідейного спрямування; розмірковує про стильові особливості художніх творів українських митців, їхнє майстерне поєднання в своїй творчості модерних течій мистецтва з українськими мистецькими традиціями, що дає можливість поглянути на розвиток українського образотворчого мистецтва за кордоном під інакшим кутом зору. В праці міститься велика кількість репродукцій картин, що доповнює уявлення читача про українське мистецтво. До того ж, авторка зупиняє свою увагу на досить важливому питанні, яке раніше майже не розглядалося українськими дослідниками прицільно. Мова йде про творчо-психологічну адаптацію українських художників. Ця проблема є доволі важливою під час дослідження творчості українських художників за кордоном, адже цей фактор безпосередньо мав вплив на самих митців, на їхню творчість, це відображалося на жанровій розмаїтості, тематиці творів та, зрештою, на залучення художників до процесів організації українського мистецького простору за кордоном. На наш погляд, широке та всебічне дослідження діяльності українських митців поза межами Батьківщини можливе лише з врахуванням і вивченням специфіки їхньої адаптації не лише в мистецькому, а й в життєвому просторі чужих земель, пристосування до нової культури, подолання мовних бар'єрів, пошук себе та свого місця далеко від рідного дому. Ці здавалось би другорядні речі, насправді ж визначали сформованість митця, його самореалізацію і самопрезентацію, впливали на творчу діяльність, що, зрештою, формувало українську культуру в еміграції. «Творчо-психологічна адаптація митця на чужині пов'язана з низкою протиріч. Йдеться про бажання вписатися в нове мистецьке середовище, не втративши себе. Адаптуватися не асимілюючись»⁸². Найважливішим видається те, що більшість митців не бажали асимілюватися з американським середовищем, забуваючи при цьому про свою українську ідентичність. Вони хотіли залишатися самими собою, зберігаючи українську культуру і традиції, але адаптуватися до нового життя в Америці.

⁸² Новоженець Г. Образотворче мистецтво української діаспори...ст. 83

Дуже цікавою є одна деталь в дискурсі адаптаційних процесів українських художників, яку помітила і підкреслила Галина Новоженець. Ця деталь багатьма залишалася не поміченою, хоч вона мала великий вплив на ідейну наповненість та тематику робіт українських художників. Здебільшого, відчуваючи потребу допомогти власній державі у нелегку епоху радянського режиму, українські художники в еміграції втілювали найгостріші теми українських історичних реалій у своїх творах. Їхня тематика багата на зображення трагедій українського народу – Голодомору, проблем, спричинених радянською окупаційною політикою, визвольних змагань українського народу за державність України, тощо. Галина Новоженець змогла проаналізувати з чим це було пов'язано: «Утверджуючи свої позиції на чужині, в тому числі активно репрезентуючи національне мистецтво у всіх доступних формах, емігранти переслідували кілька цілей: не лише інтегруватись у нове середовище як повноцінні, рівноправні представники, але й виправдати свою відсутність на Батьківщині. Спрацьовувало приховане «почуття провини», притаманне повоєнному поколінню, яке сприяло заохочуванню національно-патріотичної орієнтації»⁸³. Відчуття провини, неможливість допомогти власному народу в боротьбі за власну незалежність відображалися на ідейно-тематичному оформленню творів українських художників. Це, зрештою, зумовило їхню активну діяльність в питанні розвитку українського мистецтва і представлення його світові, активне залучення митців до процесів організації мистецького життя в еміграції, жваву виставкову діяльність, відкриття мистецьких студій для навчання молодших поколінь і велике бажання розповісти світові правдиву історію України. Слова українського художника Петра Мегика говорять самі за себе: «Порівняймо умовини їхнього життя там з нашими і склонім перед ними свої

⁸³ Новоженець Г. Образотворче мистецтво...С. 42

повинні голови, а самі биймося в груди й просім прощення перед історичним судом за наші недоліки»⁸⁴.

Книга Галини Новоженець містить цінну інформацію про українські мистецькі угруповання та організації на теренах США та Канади, які не часто підіймають в своїх наукових працях українські дослідники. Йдеться мова про такі об'єднання як «Група дев'яти», ОМУА, Нью-Йоркська група, Український Літературний Клуб та група «Моноліт», яка діяла у Чикаго.

На початку 1950-х років на теренах Америки розпочинається інституалізація українського мистецького руху, яка мала на меті, перш за все об'єднати українських художників та допомогти їм в організації мистецьких виставок. В 1952 році в Нью-Йорку, за ініціативи плеяди українських художників таких, як Сергій Литвиненко, Святослав Гординський, Петро Холодний, Петро Мегик, Яків Гніздовський та ін. утворюється ОМУА. Метою свого створення ОМУА перш за все вбачало об'єднати українських митців на теренах Америки для полегшення умов їхньої адаптації та творчого розвитку на чужині⁸⁵. За деякий час об'єднання розширило свої кордони і відкрило свої осередки в Детройті, Міннесоті і Чикаго. ОМУА займало важливе місце в творчій діяльності українських художників, адже займалося питанням організації виставок, на які запрошувало українських митців не лише Америки, а й всієї української діаспори. Під егідою об'єднання друкувалися каталоги виставок, члени об'єднання спричинялися до будівництва пам'ятників Тарасу Шевченку в Вашингтоні, Вінніпегу, та Буенос-Айресі, а також пам'ятників Лесі Українки в Торонто і Клівленді.

В 1963 році в житті ОМУА сталася важлива подія – за сприяння Українського допомогового комітету та завдяки особистим фінансовим внескам художників об'єднання почали видавати власний друкований орган

⁸⁴ Мегик П. За культурне обличчя. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1968. Ч.8. С. 9.

⁸⁵ Поліщук І. Діяльність «Об'єднання Мистців Українців в Америці» як явище культурної дипломатії закордонного українства: історичний аспект (1952 – 1991 рр.). *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*. Переяслав, 2020. Вип. 59. С. 121.

– журнал «Нотатки з Мистецтва» під керівництвом головного редактора Петра Мегики. Не виникає сумніву, що виникнення ОМУА мало вагомий вплив на подальший розвиток українського мистецького життя в США.

Надзвичайно цікаву діяльність провадила «Група дев'яти», до якої входили українські художники, які, ознайомившись з модерними течіями світового мистецтва відчували бажання спробувати щось нове, неординарне, що не буде схоже на звичну українську мистецьку традицію. В 1950-х роках в Америці панувала мода на «абстрактний експресіонізм». Дух свободи втілення власних думок та почуттів у нові мистецькі форми приваблював художників і не оминув українських емігрантів. Нові ідеї, нові техніки, нове прочитання звичних для очей сюжетів в мистецьких творах підштовхнули певне коло українських митців створити свою організацію.

До цієї організації входили такі художники як Юрій Соловій, Аркадія Оленська-Петришин, Ярослава Геруляк, Христина Оленська та ін. Їхнє протиставлення консервативному колу художників не означало відстороненість від традицій українського образотворчого мистецтва або відхід від культури України, а навпаки – сприяло урізноманітненню української культури. Погляди на мистецтво вище представлених художників є дуже цікавими, адже вони свідчили про рух і зміни всередині українського мистецького простору. Занурення митців в американську культуру і взаємодія з нею привнесли щось нове у звичний дискурс українського мистецтва. Розвиток і зростання українських художників, їхнє прагнення до пізнання нового позитивно відображалось на їхній творчості, а, отже, на українському мистецтві в цілому. «Мистецтво постійно шукає нових можливостей виявлення, нової форми, і воно надає ритм добі, а навіть часто витворює певний спосіб думання»⁸⁶. Слова Юрія Соловія ще раз підкреслюють ту думку, що українські художники привносили в українську культуру нове бачення.

⁸⁶ Соловій Ю. Монтаж думок про мистецтво. *Про речі більші ніж зорі*. Нью-Йорк: Сучасність, 1978. С. 13.

В раніше нами згадуваній монографії про художника Миколу Неділка натрапляємо на досить цікаву інформацію, яка пов'язана з діяльністю «Групи дев'яти». По-перше, тут ми зустрічаємо інакшу назву цього об'єднання, а саме «Групу десяти». По-друге, в книзі згаданий той факт, що до складу цієї організації входив Яків Гніздовський, що не було висвітлено в попередніх дослідженнях про організацію українського мистецтва в США. По-третє, чи не вперше зустрічаємо інформацію про те, що деякі члени «Групи десятих» повернулися назад до ОМУА з ідейних міркувань.

Слід відзначити, що між представниками «Групи дев'яти» та ОМУА існували певні розбіжності в поглядах на мистецтво. Справа в тому, що члени ОМУА були прихильниками академічності, консервативних сюжетів і звичних форм зображення предметів і явищ дійсності, а тому без особливого захвату сприйняли захоплення деяких художників модерними течіями. Між членами цих організації часто виникали дискусії, непорозуміння, що насправді розхитувало мистецькі кола зсередини.

Група «Моноліт» у Чикаго, яка була створена при Українському Інституті модерного мистецтва мала дещо схоже з «Групою дев'яти» уявлення про майбутнє українського мистецтва. Точної дати створення групи «Моноліт» немає, але є відомості про те, що вона була створена за 20 років до заснування Українського Інституту модерного мистецтва⁸⁷. Представники цієї організації – скульптори Михайло Урбан, Костянтин Мілонадіч, Микола Голодик, Олександр Гуненко зустрічаються в дослідженнях українських істориків і мистецтвознавців вкрай мало. В своїй праці Галина Новоженець відроджує їхні імена та їхню мистецьку спадщину. Ці митці були прихильниками модерних течій і в своїй творчості полюбили експериментувати з формами, кольорами, ідеєю та змістом. Своїми експериментами вони виводили українське мистецтво на значно вищі щаблі. Мистецьку освіту представлені скульптори здобули в Америці, що значно

⁸⁷ Смолинець О. Український Інститут модерного мистецтва Чикаго святкує 45-річчя. Чикаго 1971-2017. *Час і події*. URL: <https://www.chasipodii.net/article/18525/> (дата звернення: 12.11.2020).

вплинуло на їхню подальшу творчу діяльність. На офіційному сайті Українського Інституту модерного мистецтва знаходимо інформацію про те, що Михайло Урбан і Костянтин Мілонадіч вважали себе радше американсько-українськими митцями, а, отже, не мали певних повноважень представляти українське мистецтво⁸⁸. З цим висловлюванням можна посперечатися, адже ці скульптори народилися в Україні, а вже будучи в еміграції були співзасновниками Українського Інституту модерного мистецтва (далі – УІММ) в Чикаго, а, отже, були небайдужі до розвитку українського мистецтва. В приміщенні УІММ проходили виставки відомих українських митців діаспори – Якова Гніздовського, О. Архипенка, Ю. Соловія, К. Мілонадіса, М. Урбана та ін. Влучно описав важливість створення УІММ Петро Андрусів: «Багато молодих, здібних українців з різних теренів нав'язує контакт з Інститутом та в ньому віднаходить свою національну ідентичність»⁸⁹.

Мистецький заклад існує і працює донині. УІММ організовує виставки, літературні вечори, показ фільмів, в галереї інституту розміщені колекції робіт українських митців з України та діаспори. Для українських емігрантів українська культура в Америці являє собою об'єднуючий фактор, що допомагає не загубитися українцям у великих мегаполісах і не загубити своє українське «я». УІММ об'єднує навколо себе емігрантів і виступає промотором української культури.

Без сумнівів можна сказати, що заперечити вагомий внесок Костянтина Мілонадіча і Михайла Урбана в створення Українського Інституту модерного мистецтва і в розвиток українського мистецтва та його представлення просто неможливо, адже вони дали життя справі, яка існує і об'єднує понині.

Наскрізною ідеєю в праці Галини Новоженець проходить думка про багатогранність української культури, її жанрову наповненість, різносторонні прояви і разом з тим неповторну автентичність. Дослідниця на прикладі

⁸⁸ Konstantin Milonadis. *UIMA*. URL: <https://uima-chicago.org/konstantin-milonadis> (дата звернення: 12.11.2020).

⁸⁹ Андрусів П. Огляд українського мистецького життя в ЗСА. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Митців Українців в Америці, 1984. Ч. 24. С. 20

художніх творів українських митців аналізує взаємовпливи українського та американського мистецтва, поєднання класичного і модерного, що дало широку палітру мистецьких ідей і засобів. Українське мистецтво в еміграції було різним і в цьому його неповторність.

Окрім спеціальних монографічних досліджень велика кількість інформації щодо розвитку українського образотворчого життя в Північній Америці міститься в статейних матеріалах українських науковців.

Однією з тих, хто долучився до вивчення діяльності українських митців є українська дослідниця Світлана Герегова. В її науковому доробку ми хочемо виокремити декілька статей, що стосуються питання розвитку українського мистецтва за кордоном. В статті «Українські митці в організації культурно-мистецького життя українців в Америці (наприкінці 40-х–60-ті роки ХХ ст.)»⁹⁰ історикиня висвітлює діяльність організаційних структур українського мистецького життя в Америці – Українського літературно-мистецького клубу та згаданого нами раніше ОМУА і звертає увагу читача на велике значення цих об'єднань в житті українських митців, одним з аспектів якого було організація виставкової діяльності. На думку Світлани Герегової, саме виставкова діяльність, яку організовували ці організації допомогли митцям здобути славу та привернути увагу західного світу до своєї творчості. Прикладом такого успіху авторка наводить діяльність митців Якова Гніздовського та Михайла Черешньовського. На одній з перших виставок, організованих зусиллями українських митців під керівництвом Петра Мегики мав змогу представити свої роботи скульптор Михайло Черешньовський. Як зауважує авторка, одна з його робіт справила надзвичайне враження на відомого хорватського скульптора Івана Мештровича, який запросив Черешньовського стати його помічником в оформленні католицького собору⁹¹. Роль виставок дослідниця помітила і в професійній кар'єрі Якова Гніздовського, який здобув світову славу за власний неповторний стиль в

⁹⁰ Герегова С. Українські митці в організації культурно- мистецького життя українців в Америці (наприкінці 40-х–60-ті роки ХХ ст). *Історико- політичні проблеми сучасного світу*. Чернівці, 2010. № 21–22. С. 153–157.

⁹¹ Там само. С. 155.

графіці і неординарне сприйняття речей, які впливали у мистецькі твори. На нашу думку, виставки, що їх організовували українські мистецькі організації безперечно відігравали значну роль у творчому становленні українських митців, але варто пам'ятати і про саме бажання, наполегливість і любов до своєї справи, які вони проявляли. Гарт свого таланту і вмінь, вдосконалення професійних навичок, бажання спричинитися до розвитку українського мистецтва, здійснити свій внесок в українську культуру і мрія заявити про себе і свою творчість давали митцям сили діяти і розвивати своє мистецтво, щоб гідно його презентувати світу. Не варто забувати і про унікальність українського колориту, який українські художники вдало вплітали в тогочасні нові віяння світового мистецтва, що одразу ж впадало в око світовим критикам, мистецтвознавцям і робило мистецтво українських художників цікавим, неординарним і водночас конкурентноспроможним.

Ще одним дослідженням в царині життя і творчості українських митців в Північній Америці є стаття Світлани Герегової «Художник Петро Мегик та його роль у становленні Українських мистецьких інституцій за кордоном»⁹². В ній авторка детально розглядає діяльність згадуваного нами раніше митця. Петро Мегик окрім своєї роботи в царині мистецтва втілював свої амбітні плани щодо інституційного оформлення мистецького життя в Америці. В статті висвітлено створення Української мистецької студії у Філадельфії за ініціативи і головуванням Петра Мегика, в якій він викладав рисунок, історію українського і світового мистецтва, а також питання причетності художника до організації різноманітних виставок, де мали можливість представити на широкий загальний свої роботи талановиті українські митці такі як Яків Гніздовський, Сергій Литвиненко, Микола Кричевський та ін. Варто зазначити, що через Українську мистецьку студію пройшло чимало учнів, які мали можливість ознайомитися з найкращими традиціями українського образотворчого мистецтва і перейняти досвід від українських майстрів.

⁹² Герегова С. Художник Петро Мегик та його роль у становленні Українських мистецьких інституцій за кордоном. *Питання історії України*. 2010. № 13. С. 71–76.

«Старався вщепити українську духовість, якою являється українське образотворче мистецтво, але якщо це йому не вдавалось, то говорив, пояснював інколи і картав тільки на те, щоб навчити гідно думати, як личить українській молодій людині нести смолоскип українського «я»⁹³. Цей важливий момент свідчить, що українські художники в еміграції опікувалися не лише власним професійним зростанням, а й переймалися питанням збагачення української культури досвідом наступних поколінь, не даючи їй таким чином занепасти в еміграції.

Ще однією вагомою подією в мистецькому житті українців, яку описує Світлана Герегова, є видання часопису «Нотатки з Мистецтва», редактором якого був Петро Мегик. Його вклад у створення чи не єдиного україномовного журналу про українське мистецтво на теренах США був вагомий. Завдяки власному ентузіазму і бажанню спричинитися до збагачення української культури усіма можливими способами, які дозволяло життя поза межами Батьківщини, Петро Мегик разом з усім редакторським складом змогли видати 30 випусків журналу. Завданням журналу було перш за все оповіщати українську громаду про події і явища, які відбувалися в українському мистецтві в усьому світі. На сторінках часопису митці мали змогу висловлювати власні погляди, думки, рефлексії щодо розвитку українського мистецтва як в Америці так і в Україні. «Поміщували ми ілюстрації творів наших мистців, головню поза Батьківщиною, щоб вони не осталися поза реєстром явищ української культури, а мистці наші щоб не попадали у списки «старших братів» чи добрих сусідів, будучи загубленими нашої культури»⁹⁴. За допомогою журналів митці фіксували імена митців і мистецькі явища, які відбувалися в українському середовищі в Америці.

Варто зазначити, що митці не сподівалися на успіх журналу, а тому планували видати лише 10 випусків журналу. Вони помилялися, адже журнал

⁹³ Рожок С. Дев'ятдесятиліття Маистра Петра Мегика. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1990. Ч.30. С. 35.

⁹⁴ Дорошенко В. Б'є дванадцята. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1990. Ч. 30. С. 5.

здобув популярність серед мистецьких кіл не лише в Америці і Канаді, а й по всьому світу. Це дивувало митців і дарувало відчуття гордості за свою справу, а тому зусиллями всього редакторського складу було випущено 30 випусків журналу. Причиною закриття проєкту «Нотатки з мистецтва» став поважний вік Петра Мегики. На той час йому виповнилося 92 роки і здоров'я митця не дозволяло йому продовжувати цю справу, до того ж в знаки далися фінансові труднощі.

Глибока стурбованість Петра Мегики за український народ, його тяжку долю у ярмі радянського режиму, спроби зробити все можливе від себе заради допомоги українцям визначали активну діяльність митця в руслі розвитку українського мистецтва і власний внесок в українську культуру. Без його зусиль годі було б й думати про таку динаміку розвитку української культури в Америці.

Часопис «Нотатки з мистецтва» став темою окремого дослідження українського історика Анатолія Трембіцького. В своїй статті «Часопис «Нотатки з мистецтва» (Філадельфія) об'єднання мистців українців в Америці про життєві шляхи і творчу діяльність мистців-подолян»⁹⁵ автор розкриває історію виникнення журналу, причини його видання, а також простежує висвітлення на сторінках журналу українських митців-емігрантів з Поділля. Варто зазначити, що це дослідження цікаве з точки зору новизни в контексті підходу до вивчення культурної спадщини подолян завдяки аналізу матеріалу, що вміщений в журналі. Серед митців-подолян, які зустрічаються в статейних матеріалах журналу виокремлені такі художники, як Василь Хмелюк, Василь Дядинюк, Софія Левицька, Василь Перебийніс.

Багатьох українських дослідників привертала увага визначного українського художника Якова Гніздовського. Його неординарний творчий погляд на світ, особливості мистецького стилю і вагомий внесок в українську культуру висвітлив в своїй статті «Чорно-біле мереживо Якова

⁹⁵ Трембіцький А. Часопис «Нотатки з мистецтва» (Філадельфія) об'єднання мистців українців в Америці про життєві шляхи і творчу діяльність мистців – подолян. *Освіта, наука і культура на Полілі. Кам'янець-Подільський*, 2014. Т.21. С. 234–256.

Гніздовського»⁹⁶ художник Юрій Рубашов. У статті висвітлено з нелегкий життєвий шлях художника на еміграції, його творчі пошуки, власні сумніви і повне вір'я. Це дає змогу на момент пізнати людські якості Якова Гніздовського, а лише згодом проаналізувати його творчу діяльність.

Історія молодого чоловіка, який, проживаючи у великому мегаполісі, оточений незнайомими людьми, будучи в скрутному фінансовому положенні, сповнений сумнівів, відірваний від рідної землі не полишає свою мрію – бути митцем. Крізь призму життєвого шляху і творчості Якова Гніздовського, яку висвітлює дослідник, легко здогадатися, що решта українських митців в еміграції відчували схожі почуття, жили в схожих умовах і мали подібні мрії.

Юрій Рубашов вміло окреслює особливості графічного стилю Якова Гніздовського. Сам Яків пройшов довгий шлях, допоки віднайшов свою нішу у мистецтві. Він довго експериментував з технікою дереворізу, йшов проти академічних правил і знову до них повертався, намагаючись знайти свою творчу індивідуальність. Як пригадує сам художник – «за іронією долі я знайшов її (*творчу індивідуальність – І.П.*) так близько, що мені стало соромно, що в мене забрало стільки часу і коштувало стільки зусиль. Я знайшов її у власній кімнаті, коридорі, тротуарі, газоні перед будинком, в якому я жив»⁹⁷.

У статті художній стиль Якова Гніздовського представлений модерним, відмінним від дещо консервативного бачення прихильників усталених традицій української культури, але варто зауважити, що це аж ніяким чином не завадило художнику пам'ятати про своє українство, зайвий раз підкреслюючи його. Його активна залученість до організації українського мистецького життя в еміграції, членство в ОМУА, співпраця з часописом «Нотатки з мистецтва» свідчили про небайдужість Якова Гніздовського до

⁹⁶ Рубашов Ю. Чорно-біле мереживо Якова Гніздовського. *Українська академія мистецтва*. 2013. Вип. 20. С. 214–221.

⁹⁷ Там само. С. 217.

розвитку української культури. На схилі своїх літ, митець висловив прохання поховати його на своїй рідній землі – в Україні.

Дослідження життя і творчої діяльності окремих постатей українського образотворчого мистецтва в еміграції ми можемо слушно віднести до мікроісторії. Як крізь релігійні погляди героя книги Карла Гінзбурга⁹⁸ Менокіо нам представляються тогочасні вірування і спосіб мислення італійського суспільства XVI ст., так завдяки вивченню життя і побуту митця, мотивів, що спонукали до творчості, його пристосування до умов еміграції, ми можемо скласти ширше уявлення про розвиток української культури в еміграції в цілому.

Національні мотиви Якова Гніздовського зачіпає у своєму дослідженні філологиня Тетяна Шестопалова. В статті «Український чинник ідентичності в еміграційній творчості Якова Гніздовського»⁹⁹ авторка висвітлює самоідентифікацію митця крізь призму його художніх творів, аналізуючи форму, зміст, ідейну наповненість і характер його творчості. Погодьмося, що інколи художній твір може продемонструвати більшу кількість прихованих змістів, розповісти про душевні переживання митця, аніж слова. На цьому дослідниця й зробила акцент, що видається достатньо цікавим в розрізі вивчення української мистецької спадщини в еміграції загалом.

Дослідниця зробила припущення, що на психо-емоційному стані Якова Гніздовського негативно відобразилися страшні події Другої світової війни. У 1945 році в будинок, де проживав художник потрапила бомба і зруйнувала вщент все його майно разом із його художніми роботами. Відтак, творчі поневіряння, пошуки, певні розчарування і ідейна наповненість картин Якова Гніздовського під час перебування його в таборах для переміщених осіб були наслідком вражень, що їх отримав митець від жахіття Другої світової війни.

⁹⁸ Гинзбург К. Сыр и черви. Картина мира одного мельника, жившего в XVI в. Москва: РОССПЭН, 2020. 272 с.

⁹⁹ Шестопалова Т. Український чинник ідентичності в еміграційній творчості Якова Гніздовського. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2018. Т. 316, № 304. С. 112–117.

Проаналізувавши картину «Скитальці» («Переміщені особи») (див. Дод. 8) авторка, шляхом вивчення складових частин картини (в даному випадку персонажів картини), висвітлила психологічний стан митця під час його життя в таборах. Табори, де кожен був позбавлений власного простору, шукав бодай якихось можливостей для існування впливав не лише на психо-емоційні стани людини, а ще й на її світобачення. Символіка картини передає ту «тісноту» простору, в яких довелося мешкати митцю і «тісноту» емоційну, що довго залишалася відкритою раною. На прикладі життя Якова Гніздовського в таборах для переміщених осіб можемо здійснити ретроспективний погляд на життя багатьох українських митців, які опинилися в тих важких умовах. Майже всі вони боролися з тією «тісністю».

Окрім цього, Тетяна Шестопалова подає у статті аналіз творчих злетів митця на основі його творчого доробку, спричинених переїздом до США. Звісно, життя в Америці дало митцю свободу, про яку той так сильно мріяв, але це відбулося не одразу. Авторка доходить до висновку, що ідейна наповненість його робіт в американський період життя – змальовування української природи та побуту ретранслює смуток за рідною землею, відчуття «втраченої» домівки¹⁰⁰, загубленої у вирі шуму і руху в мегаполісі.

До аналізу постаті Якова Гніздовського долучилася культорологиня Жанна Янковська. В статті «Традиції і новаторство в іконописних творах Якова Гніздовського»¹⁰¹ дослідниця аналізує недостатньо висвітлену сторінку з художньої біографії митця – вклад у царину іконопису. Погодьмося, що при згадці про Якова Гніздовського в думках виринає насамперед графіка митця, його дереворізи, але не ікони. Хоча і в цьому жанрі митець мав певний досвід. Авторка аналізує дві роботи Якова Гніздовського на релігійну тематику: «Таємна вечеря» (Див. Дод. 9) і «Розп'яття». Звісно обидві роботи є проявом власного мистецького стилю і

¹⁰⁰ Шестопалова Т. Український чинник... С. 116.

¹⁰¹ Янковська Ж. Традиції і новаторство в іконописних творах Якова Гніздовського. *Наукові записки. Історичні науки: матеріали Другої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження»*. Острого, 2007. Вип. 9. С. 304–308.

смаку художника, звичні нам образи Ісуса Христа перемінені митцем на власний лад і безперечно відкривають перед глядачами нові обрії для власних міркувань. Аналізує Жанна Янковська також іконостас, виконаний митцем на замовлення для церкви Святої Трійці у Нью-Йорку. У звичний для українців візантійський стиль оздоблення храмів митець вкраплює частку власного модерного бачення, тим самим привносячи вклад в розвиток українського сакрального мистецтва. Авторка підходить до висновку, що хоч іконостас у церкві Святої Трійці викликає навколо себе дискусії над питанням доречності, звичності, це йде лише на користь імені митця, якого пам'ятають і впізнають донині¹⁰².

Зауважимо, що велику кількість українських дослідників постать Якова Гніздовського цікавила і не залишала байдужими. Однак, нам важливо подати якомога повніший виклад наукового доробку про українське образотворче мистецтво в Північній Америці.

Дослідник Роман Кикта у своєму дослідженні «Творчість Михайла Дзиндри: джерела та розвиток пластичної концепції»¹⁰³ робить спробу окреслити і глибше осягнути сутність авангарду в українській культурі крізь призму творчості емігранта-модерніста Михайла Дзиндри. Сам Михайло Дзиндра, варто зауважити, був активно залучений до організації мистецького життя українців в Америці. Він був членом «Групи дев'яти» і йшов всупереч консервативним колам українських художників, творячи самобутнє, незвичне мистецтво.

«М. Дзиндра майже все життя творив авангардне мистецтво за кордоном, але завжди залишався українцем – патріотом своєї батьківщини»¹⁰⁴. Поміж аналізу прийомів і техніки, якою користувався скульптор, його ідейних новацій в скульптурі, нових концепцій форми в художніх творах дослідник приходить до важливого висновку – митець

¹⁰² Янковська Ж. Традиції і новаторство... С. 307.

¹⁰³ Кикта Р. Творчість Михайла Дзиндри: джерела та розвиток пластичної концепції. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2017. Вип. 31. С. 271–282.

¹⁰⁴ Там само. С. 277.

завжди ніс «українськість» всередині себе, будучи далеко від рідного дому. Це твердження доповнює той факт, що після проголошення незалежності України Михайло Дзиндра чи не єдиний з всіх художників емігрантів повертається до України і тут доживає свого віку. До України він привіз свої скульптури і збудував тут музей модерного мистецтва, який нині діє в с. Брюховичі (Львівської області).

Варто згадати статтю Галини Новоженець «У пошуках стилю: творчість Аркадії Оленської-Петришин»¹⁰⁵. В статті авторка зупиняє свій погляд на мистецьких пошуках і експериментах мисткині. Матеріал, який висвітлює авторка стосується здебільшого характеристики пластичних форм та художніх ідей, які застосовувала мисткиня, її стилістичних пошуків, бажання увібрати в своє мистецтво дух американської свободи. Для нас важливо помітити в історії пошуку стилю, що українські митці отримали широкі можливості, які вони б не мали, живучи в Радянській Україні. Після переїзду до США перед молодого мисткинею відкрився світ незнаних стилів та широта мистецьких експериментів. Як зауважує Галина Новоженець «Уся мистецька Америка ладна була скинути з себе тягар традиційних форм мистецтва, щоб сповідувати нову «віру» – абстрактний експресіонізм. У всіх на вустах було ім'я Джексона Поллока... Абстрактний експресіонізм став «символом віри»¹⁰⁶. На мистецтво Аркадії Оленської-Петришин великий вплив мало й те, що мистецьку освіту вона здобула в Америці – в Студентській мистецькій лізі в Нью-Йорку, в Чиказькому університеті в Інституті Пратта в Нью-Йорку. В Америці мисткиня долучилася до створення раніше нами згадуваної «Групи дев'яти», де разом зі своєю сестрою Христиною Оленською, Юрієм Соловієм та іншими митцями працювала на розвиток українського мистецтва і його репрезентацію на найвищому рівні у світі.

¹⁰⁵ Новоженець Г. У пошуках стилю: творчість Аркадії Оленської-Петришин. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2015. Вип. 27. С. 17–22.

¹⁰⁶ Цит. за: Новоженець Г. Образотворче мистецтво української діаспори 1940–1970 років: поліваріантність художнього досвіду. Львів, 2015. С. 19.

В 2012 році в мистецькій галереї Національного університету «Острозька академія» відбулася виставка картин Аркадії Оленської-Петришин. У виставці було представлено близько сорока творів мисткині п'яти періодів її творчості¹⁰⁷.

Фундаментальне питання української ідентифікації українських митців в еміграції піднімається ще в одному дослідженні – статті Галини Новоженець «Прояви української ментальності в мистецтві української діаспори: світоглядні лінії та позиції»¹⁰⁸. На прикладі творчості М. Черешньовського, В. Хмелюка, М. Бутовича, Е. Козака, В. Цимбала дослідниця розмірковує про вплив на їхню ідейну тематику, зміст художніх творів та стилістичні прийоми українських традицій, культури та української історії з елементами релігійності та ліричності. Це пояснює любов та пристрась українських митців в еміграції до пейзажів, іконопису, зображення побуту з вкрапленнями українських мотивів, звертання до міфології. Образи рідної землі, сільських хатин, флори та фауни, звертання до історичної тематики свідчили про сильний психологічний зв'язок українських митців з Україною та їхній український світогляд. «Бачити ідеальне через рідне – властиве митцям на чужині»¹⁰⁹. Велика увага до розвитку української культури як в еміграції так і на рідній землі впливало на їхню активну спрямованість в організацію численних виставок, створення великої кількості мистецьких організацій, спеціальних шкіл, де студіювалося окрім мистецьких занять ще й предмети з історії української культури. Митцям важливо було не забути Україну, передати найкращі спогади та знання наступним поколінням.

В статті Ольги Шалиги «Українське образотворче мистецтво в Канаді (друга половина XX ст.)»¹¹⁰ міститься огляд діяльності Української спілки

¹⁰⁷ Художня графіка Аркадії Оленської-Петришин. Національний університет «Острозька академія». URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/12-07-1> (дата звернення: 20. 11.2020).

¹⁰⁸ Новоженець Г. Прояви української ментальності в мистецтві української діаспори: світоглядні лінії та позиції. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтво*. Львів, 2008. Вип. 8. С. 139–144.

¹⁰⁹ Там само. С. 140.

¹¹⁰ Шалига О. Українське образотворче мистецтво в Канаді (друга половина XX ст.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2018. 1(136). С. 82–86.

образотворчих митців (далі – УСОМ) в Канаді. Спілка була утворена в Торонто в 1956 році Михайлом Дмитренком, Іваном Кейваном, Богданом Стебельським. В статті є згадка про виставку, яку організувала УСОМ в 1959 році на честь 300-річчя перемоги в Конотопській битві гетьмана Івана Виговського над Московією та 250-річчю самостійницького виступу гетьмана Івана Мазепи. Привертає увагу присвята виставки, що свідчить про пам'ять про українську історію, небайдужість до неї, підкреслення митцями свого українського походження, а також привернення уваги Західного світу до подій української історії. Важливо також згадати про те, що дана виставка неможлива була б в Україні. Радянська влада не дозволила б проводити виставки з такими присвятами, та й самі митці в Україні навряд чи мали змогу їх організувати, так як перебували в ярмі цензури і чітких рамок.

В 2003 році УСОМ провела виставку присвячену темі Голодомору 1932–1933, знову ж таки привертаючи увагу західного світу до цієї проблеми. Як влучно зазначив Володимир Домонтович: «Ми не емігранти. Ми послали українського народу, що прийшли на захід...»¹¹¹. Цілком слушною видається думка, що митці не лише творили мистецтво, вони ще й були своєрідними промоторами, що провадили культурну дипломатію, репрезентуючи Україну, її дійсність, її історію і культуру цілому світові.

В даній статті автор описує життя і творчу діяльність митців – емігрантів в Канаді таких як Михайла Дмитренка, Лео Мола, Галини Новаківської. Автор також відзначає діяльність сучасників, хто народився в Україні, але емігрували до Канади в четвертій хвилі – Олег Лесюк і Марія Антонів.

Не погоджуємося з твердженням, що Михайло Дмитренко був канадським художником українського походження, адже він народився у 1908 році на Полтавщині і майже половину свого життя провів в Україні, навчаючись у Київському художньому інституті, де згодом отримав посаду

¹¹¹ Цит. за: Новоженець Г. Образотворче мистецтво української діаспори 1940–1970 років: поліваріантність художнього досвіду. Львів, 2015. С. 42.

доцента кафедри малюнка, організовуючи виставки, долучився до створення Спілки українських образотворчих митців у Львові. Саме в Україні відбулися початки його творчого становлення. З приходом Другої світової війни доля визначила шлях для Михайла Дмитренка. Він жив в таборах для переміщених осіб, де також не полишав творчості і лише в 1951 році емігрував до Канади. Саме тому, доцільніше було б ідентифікувати Михайла Дмитренка як українського художника, який в силу обставин емігрував до Канади, тому що до кінця свого життя митець присвячував велику увагу розвитку українського мистецтва. В його творчому доробку нараховується велика кількість монументальних композицій, ікон, мозаїк для українських православних й греко-католицьких церков. В Україні Михайло Дмитренко був одним із організаторів Спілки українських образотворчих митців.

Не погоджуємося також з визначенням Леоніда Молодожанина як канадського художника з українським походженням. Митець народився в Україні, в м. Полонне. Ба більше, митець все своє життя наголошував, що він українець, який народився в Полонному і пишався цим. В період незалежності України з 1992 по 2007 роки Лео Мол (мистецький псевдонім Леоніда Молодожанина) передавав частку свого творчого доробку в дар до Національного музею Тараса Шевченка, Державного музею українського образотворчого мистецтва в Києві та Національного музею у Львові¹¹².

Визначення українських митців як канадських дещо спотворює уявлення про українське образотворче мистецтво і, як наслідок, може спричинити неправильне трактування їхнього внеску в розвиток української культури.

В руслі розвитку українського образотворчого мистецтва в Канаді маємо згадати дослідження Мирослави Біль про життя і творчість Івана Кейвана¹¹³. Іван Кейван провадив активну діяльність у ниві мистецтва, займався графікою, викладав і був мистецтвознавцем. Доля митця була

¹¹² Козак М. Мистець світового масштабу. До 100-річчя від дня народження Лео Мола. *Новий шлях: громадсько-політична газета Полонського району*. 2015. № 1. С. 3.

¹¹³ Біль М. Життя та творчість Івана Кейвана. *Народознавчі зошити*. 2014. № 6 (120). С. 1562–1567.

непросто, адже він зазнав переслідувань з боку польської влади і НКВС і через це мусив емігрувати з України. Певний час митець разом з сім'єю жив в Німеччині, де викладав мистецтво. В статті згадана важлива подія для багатьох митців українців, що жили в таборах для переміщених осіб – Виставка переміщених осіб, що відбулася в 1947 р. Це була подія значуща для всіх митців, зважаючи на непрості умови життя в таборах.

Емігрувавши в 1949 році до Канади, митець вдався до активного розвитку українського мистецького життя в Канаді. В 1957 році (в інших джерелах зустрічаємо 1956 рік) він залучив українських митців до створення філії Української спілки образотворчих митців в м. Едмонтоні. УСОМ об'єднувала навколо себе українських митців, влаштовувала виставки, видавала каталоги художніх робіт українських митців та працювала задля розвитку українського образотворчого мистецтва в Канаді. Саме після «Першої Зустрічі Українських Мистців Канади й Америки з Громадянством» вперше прозвучала думка створити мистецький осередок, на кшталт тих, що вже діяли в США і об'єднати українських митців в Канаді.

Ідейна наповненість художніх творів митця свідчила про його патріотизм та українську національну якнайкращим чином. Митець створив багато гравюр, присвячених визначним українським постатям – «Іван Мазепа», «Тарас Шевченко». Володимир Січинський писав про Івана Кейвана так: «Іван Кейван належить до тих нечисленних і незломних індивідуальностей, що винесли з Батьківщини найкращі досягнення своїх великих попередників, високо тримає прапор українського мистецтва та далі творить в дусі української школи»¹¹⁴.

За свої мистецтвознавчі праці Патріарх Йосиф Сліпий іменував його професором історії мистецтва Українського Католицького Університету в Римі у 1967 р., а в 1976 р. Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка надало йому ступінь дійсного члена Секції історії України.

¹¹⁴ Січинський В. Іван Кейван. З нагоди 25-ліття мистецької діяльності. *Новий шлях*. Вінніпег; Манітоба, 1958. Ч. 40. С. 2.

Питання українського образотворчого мистецтва за кордоном висвітлювалося в загальних працях про закордонне українство. В книзі «Зарубіжні українці: довідник»¹¹⁵ частково висвітлюється наша проблема, зокрема наведений опис культурно-мистецьке життя української діаспори з різних куточків світу. Що ж стосується Північної Америки, то автори змальовують загальну картину мистецького життя українців. Цікавий факт, що в своїй праці автори чи не вперше подають інформацію про діяльність ОМУА під інакшою назвою цієї організації – Асоціація українських артистів. В праці згадується діяльність художників Михайла Мороза, Святослава Гординського, Едварда Козака, Андреаса Дарагана. Значна увага приділяється внеску Олександра Архипенка в розвиток української культури в Америці.

Цікавий факт вміщений в праці, що стосується створення в 1954 році Товариства молодих образотворчих митців-українців, при якій згодом було утворене студентське об'єднання, до якого входили українські художники, більшість з яких народилася вже в Америці – Аня Фаріон, Христина Шмігель, Гіларій Зарицький та ін. Це свідчить про залученість та увагу до розвитку української культури американців українського походження.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи науковий доробок українських дослідників в руслі розвитку українського образотворчого мистецтва в Північній Америці приходимо до висновку, що дана проблематика увійшла в науковий обіг достатньо нещодавно і багато аспектів в ній ще не є достатньо добре висвітленими. Більшість публікацій присвячені окремим постатям українського образотворчого мистецтва, дослідження життя і діяльності яких дозволяє нам краще орієнтуватися в розвитку української культури за

¹¹⁵ Лазебник С. Зарубіжні українці: довідник. Київ: Україна, 1991. 252 с.

кордоном знаходиться поза межами України. Натомість, узагальнюючих праць про розвиток українського мистецтва в Північній Америці набагато менше.

Варто зазначити, що все більше українських дослідників звертаються до цієї теми, усвідомлюючи усю необхідність висвітлення української культури, її повноти, унікальності та окремішності від російської культури, адже це твердження дуже часто артикулюється російськими урядовими і культурними колами.

РОЗДІЛ 3

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В США ТА КАНАДІ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Увага до історії українського образотворчого мистецтва західних дослідників свідчить про те, що українське мистецтво становить інтерес для міжнародної спільноти. Їхні дослідження сповнені можливо дещо меншим суб'єктивізмом, аніж дослідження українських науковців, чи скажімо самих українських митців, але зарубіжні дослідники в творчості українських митців помічають ті речі, на які ми можемо не звернути увагу, або які не будуть здаватися нам особливими. Натомість, для закордонних дослідників українська культура сама по собі є чимось надзвичайно цікавим, раніше не баченим, а тому їхні праці сповнені інакшою палітрою опису художніх творів наших митців. Зрештою, інтерес до українського мистецтва свідчить про те, що праця, яку проробили українські митці на чужині була не дарма і вона зацікавила західний світ. Проаналізувавши наукові розвідки проблеми розвитку українського образотворчого мистецтва та життя і діяльності українських митців ми здійснимо комплексне дослідження даної теми.

Однією з дослідниць, яка приділяла велику увагу тематиці українського образотворчого мистецтва діаспори була Дарія Даревич (дівоче прізвище Зельська), дружина українського фізика Юрія Даревича. Народилася Дарія Даревич у Польщі, мистецтвознавчу освіту здобула в Лондонському університеті. Науковим колом інтересів Дарії було українське мистецтво. Серед відомих праць, присвячених вивченню українського мистецтва потрібно виокремити «Українська культура і мистецтво крізь віки»¹¹⁶, статтю “Images and Evocations of the Famine – Genocide in Ukrainian

¹¹⁶ Даревич Д. Українська культура і мистецтво крізь віки. Київ: Український модернізм, 2006.

Art»¹¹⁷, яка присвячена висвітленню теми Голодомору в творах українських художників, «Сучасні мистці України»¹¹⁸. Дарія Даревич є активною організаторкою українського життя в діаспорі, вона викладала історію української культури в Йоркському університеті, а наразі є головою НТШ в Канаді.

Хочемо виокремити і розглянути ті праці з наукових досліджень Дарії Даревич, які безпосередньо стосуються окремих представників українського образотворчого мистецтва в діаспорі. Однією з таких праць є монографія, над якою працювала Дарія Даревич, присвячена творчості Мирона Левицького¹¹⁹.

Мирон Левицький – український письменник і художник. Окрім своєї мистецької діяльності приділяв велику увагу видавничій справі, був військовим кореспондентом газети «До перемоги», що був друкованим органом дивізії «Галичина», в еміграції був редактором «Українського клубу книжки», до того ж займався художнім оформленням видань.

В своїй статті про творчість Мирона Левицького Святослав Гординський окреслює ще один жанр, в якому працював український художник – монументальне мистецтво, адже окрім книжкової графіки митець розписував стіни в церквах Канади та Австралії. Чи не вперше Святослав Гординський застосовує визначення українського художника водночас як і канадського художника. Це визначення автор обґрунтовує наявністю в творчих засобах митця поєднань елементів французького та англійського стилів. З цим твердженням можна погодитися і заперечити його водночас. В творчості Мирона Левицького переважає українська тематика, але безперечно в знаки дається її інтерпретація. Це пов'язано перш за все з тим, що Мирон Левицький деякий час прожив у Парижі, мав індивідуальні виставки в різних країнах світу, спілкувався з великим колом митців і переймав від них досвід. В око припадає інтерес митця до сучасних стилів,

¹¹⁷ Даревич Д. Images and Evocations of the Famine – Genocide in Ukrainian Art. *Canadian American Slavic Studies*. Toronto, 2003. №3. Р. 63–88.

¹¹⁸ Даревич Д. Сучасні мистці України. Торонто: [б. в.], 1982.

¹¹⁹ Даревич Д. Мирон Левицький. Торонто: Українська Спілка Образотворчих Мистців, 1985. 128 с.

форм та засобів мистецького твору. З іншого боку, визначення Мирона Левицького як канадського художника може породжувати неправильні трактування або ж взагалі викреслити митця з історії української культури. Сам Святослав Гординський в тій же статті зазначає, що метою монографічного видання є висвітлити сповна постать Мирона Левицького, адже в радянській Україні про нього воліють не згадувати.

Не варто забувати й те, що вперше свій мистецький талант Мирон Левицький продемонстрував в Україні, так само як і здобув він тут свою художню освіту. Звісно, Канада дала йому те, що не дала Україна – свободу думок та ідей. Саме тому, Мирона Левицького потрібно ідентифікувати як українського художника, який своїми зусиллями і працею наповнював і розвивав українське образотворче мистецтво, використовуючи при цьому елементи і традиції європейських культур. В Канаді митець оформив обкладинки до важливих праць з історії України – «Велика Історія України», «Історія українського війська», «Історія української культури». Ще одним цікавим фактом з біографії митця є те, що в Торонто він був керівником кіностудії «Орбіт», яка фіксувала і зберігала на кіноплівці документальні матеріали про українські поселення у різних куточках світу¹²⁰.

На прикладі Мирона Левицького ми можемо зробити висновок, що більшість українських митців за кордоном увібрали в себе нові культурні віяння епохи і відобразили це в своїй творчості, збагативши при цьому українську культуру. І це є абсолютно нормальним явищем, тому що митець повинен розвивати себе, свій художній смак і орієнтуватися на кращі зразки світового мистецтва. Зауважимо, що українські митці в Україні майже не могли собі цього дозволити з огляду на репресивну політику радянської влади і утиски будь яких проявів творчості на користь української ідеї.

Монографія висвітлює здебільшого питання художнього стилю митця, його пошуки свого власного стилю, мистецькі вподобання. В меншій мірі в праці представлена залученість Мирона Левицького до організації

¹²⁰ Стельмашук Г. Українські митці... С. 288.

образотворчого мистецтва в українській діаспорі, не знаходимо тут згадок про участь митця в житті українських мистецьких об'єднань. Це питання залишається для дослідників наразі відкритим.

В статті «Три покоління Холодних»¹²¹ Дарія Даревич розкриває життя і діяльність династії дуже цікавих і малодосліджених українських художників – Петра Івановича Холодного, його сина Петра Петровича Холодного і правнука Андрія Харину.

Петро Іванович Холодний був примітною постаттю в історії України, адже окрім своєї мистецької діяльності він ще й був членом Української Центральної Ради і міністром народної освіти УНР. В своїй мистецькій діяльності він відзначився своїм інтересом до старовинних іконописних технік з рисами візантійської традиції в мистецтві. Його син Петро Петрович Холодний також славився любов'ю до іконописного жанру. Свою мистецьку освіту Петро Холодний (молодший) здобув за межами України – в Празі, а з 1950 року емігрував до США. Принагідно згадати й те, що митець служив в армії УНР. Незважаючи на нетривале перебування в Україні Петро Холодний (молодший) не був байдужим до розвитку і організації українського мистецького життя в США. Відтак, митець був членом ОМУА і брав активну участь в житті об'єднання, а також в житті української громади. Його онук Андрій Харина народився вже в Німеччині, а нині проживає в Канаді і також яскраво проявляє себе в іконописному жанрі. Художник піклується про збереження мистецької спадщини своєї родини і висловлює щире здивування, що творчістю його діда Петра Петровича Холодного (творчість Петра Івановича Холодного є більш досліджуваною темою в Україні) мало хто цікавиться в Україні, і мало хто знає про видатного українського художника¹²².

Це видається надзвичайно цікавим і унікальним явищем, що три покоління митців зберегли любов до жанру іконопису, працювали і

¹²¹ Даревич Д. Три покоління Холодних. Нью-Йорк: Український музей, 2001. 30 с.

¹²² Харина А. Мої спостереження і зауваги. URL: <https://petrocholdny.wixsite.com/mysite/pro> дата звернення: (10.11.2020).

працюють задля розвитку української культури. В руслі нашої теми ми б хотіли зупинитися на творчості Петра Петровича Холодного, який половину свого життя провів в еміграції в США.

В своїй статті Дарія Даревич зупиняється здебільшого на описі характеру і стилю художніх творів трьох митців. «Основою тяглости у творчості всіх Холодних є українська ікона. Ікони всіх трьох мистців можна назвати неовізантійськими, оскільки автори користуються деякими традиційними елементами візантійського стилю, такими як площинність, фронтальність, статичність, стилізація і лінійність, але рівночасно кожен із Холодних вносить до іконописних традицій щось нове, своєрідне»¹²³. В статті наведені відомості про те, що саме в еміграції Петро Холодний (молодший) почав займатися іконографією і став автором розписів українських церков в Америці: українська православна катедра св. Володимира, вітражі і мозаїки в українській католицькій церкві св. Івана Хрестителя в Ньюарку, українській православній церкві св. Трійці в Трентоні¹²⁴ тощо. Як бачимо, внесок митця в розвиток української громади був великим.

У Петра Холодного була величезна колекція жуків і комах, яку той любив збирати разом зі своїм онуком. Ба більше, в своїй творчості він зображав їх в доволі цікавій інтерпретації. Цю любов він привив своєму онукові художнику Андрію Харині. Сам Андрій Харина зауважує, що на превеликий жаль, цей напрямок творчості Петра Холодного є майже невивченим, хоч Петро Холодний рідко зачіпав тему своєї праці в руслі іконописання, а ось свої картини із зображенням жуків любив обговорювати.

Велика увага західних дослідників була прикута до видатної постаті в українській культурі скульптора Олександра Архипенка. Це й не дивно, адже своєю творчістю він прославився на весь світ. Перед українськими дослідниками стоїть важливе завдання – актуалізувати постать Олександра

¹²³ Даревич Д. Три покоління... С. 11–13.

Архипенка в історії української культури, адже, на жаль, і досі панує думка, що ніби то Олександр Архипенко є російським скульптором. В своїй книзі «І знов я влізаю в танк» українська письменниця Оксана Забужко згадує один цікавий момент, пов'язаний з цією проблемою: «У Ляйпцігському музеї образотворчого мистецтва на моє питання, де саме в експозиції знаходиться робота О. Архипенка («Портрет дружини з орнаментованим цоколем, чудесний зразок української сецесії»), працівниця музею квапиться мені похвалитись, що в них є «й інші російські митці»¹²⁵. Отже, наслідки дій російської пропаганди простежуються навіть у темі українського образотворчого мистецтва за кордоном.

Серед наукового доробку західних дослідників, присвячених Олександру Архипенку, варто згадати видання із репродукціями скульптур митця і вступною статтею французького мистецтвознавця та критика мистецтва Моріса Рейналя¹²⁶, праця про творчість Олександра Архипенка підготовлена американською мистецтвознавицею Катаріною Кух¹²⁷ та видання зі вступною статтею німецького професора, мистецтвознавця Ганса Гільдебрандта¹²⁸.

Стаття Ганса Гільдебрандта стосується раннього періоду творчості Олександра Архипенка і не охоплює його періоду еміграції в Америку, але важлива для нас тим, що описує перші початки пошуків індивідуального стилю митцем і фактори, які вплинули на його творчість. Ганс Гільдебрандт подає в біографічних відомостях про митця те, що він народився в Україні, в Києві, що вже свідчить правильну ідентифікацію митця. Автор наводить цікавий факт про те, що навчаючись в мистецькій академії в Москві, знання, які викладали вчителі в Москві здавалися Олександру Архипенку нудними й застарілими: «Перед цею творчою манірою, що була останнім звеном цілком

¹²⁵ Забужко О. І знов я влізаю в танк...Вибрані тексти 2012–2016: статті, есе, інтерв'ю, спогади. Київ: Комора, 2016. С. 74.

¹²⁶ Raynal M. Archipenko. Rome: Valori Plastici, 1923. 48 p.

¹²⁷ Katharine Kuh. Alexander Archipenko. A Memorial Exhibition 1967-1969. California: The UCLA Art Galleries, 1969. 80 p.

¹²⁸ Олександр Архипенко. Берлін: Українське слово, 1923. 83 с.

іншого розвоєвого ланцюга й лише силоміць була накинута як українській, так і московській культурі, молодого Архипенка охороняв вже його здоровий інстинкт»¹²⁹, то ж митець вирішив податися в Європу за пошуками нового прочитання мистецтва. Європейський досвід, ознайомлення з найкращими зразками світового мистецтва справили враження на молодого Архипенка і в подальшому визначили його унікальний творчий стиль. «Цей Українець має таке вже прискорене життєве темпо, й може це якраз і є доказом, який з нього правдивий заступник модерного часу»¹³⁰.

Олександр Архипенко не належав до прибулих митців третьої хвилі еміграції. Митець приїхав до США в 1929 році і провадив тут доволі активну творчу діяльність. Помер митець у 1964 році, але до кінця свого життя творив і не був байдужим до розвитку українського образотворчого мистецтва в Америці – брав участь у виставках, що їх організовувало ОМУА і був почесним членом цієї організації. В творчому доробку митця велика кількість скульптур присвячені жінкам, а його дружина Френсіс Архипенко Грей висловила, що Олександр Архипенко був свого роду феміністом¹³¹.

В руслі теми нашого дослідження ми хочемо виокремити ще одну важливу для нашої української культури постать, навколо якої не припиняють вщухати суперечки і дискусії, пов'язані з питанням національної приналежності митця. Мова йде про українського художника Давида Бурлюка. Дехто вважає його українським художником і батьком українського «футуризму», дехто – російським художником і батьком «російського футуризму» і це породжує багато нероз'яснених питань навколо художника.

Так як другу половину свого життя художник жив і творив в еміграції в США і привернув увагу чималої кількості західних дослідників, які дискутують про самоідентифікацію Давида Бурлюка, ми вважаємо за

¹²⁹ Олександр Архипенко...С. 18.

¹³⁰ Там само. С. 19.

¹³¹ Вікно в Америку. Новатор мистецтва скульптури – неординарний Олександр Архипенко. *Голос Америки*. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/5150156.html> (дата звернення: 20.11.2020).

потрібне, висвітлити цю постать в контексті історіографії розвитку українського образотворчого мистецтва за кордоном.

Давид Бурлюк народився Семиротівщина Харківської губернії, що тоді була в складі Російської імперії (нині – урочище Бурлюк Сумської області), походив з козацького роду. Про свою національну ідентичність годі було б знайти кращих слів ніж слова самого Давида Бурлюка: «... З боку батькового – ми українські козаки, нащадки запорожців. Наше вуличне прізвисько «Писарчуки», ми були писарями Запорозького війська. Батько писав вірші по-російськи й по-українськи, але рідною мовою мало. З усіх письменників я Гоголя знав краще всіх, завчивши з нього силу-силенну уривків на пам'ять. Тараса Шевченка українською мовою читав нам звичайно батько. Читання «Петруся» завжди закінчувалося слізьми.

1915-го я намалював картину «Святослав», стиль старовинного українського живопису. Мій колорит глибоко національний. Жовто-гарячі, зелено-жовті, червоні, сині тони б'ють Ніагарами з-під мого пензля»¹³².

В російських джерелах знайдемо визначення, що Давид Бурлюк є російським художником українського походження. Це спричинило те, що сам Давид Бурлюк багато часу проводив у Росії, мав серед знайомих і друзів представників російської інтелігенції, писав і розмовляв російською мовою, навчався в Московському училищі живопису, скульптури та архітектури. Свою першу індивідуальну виставку митець провів в Самарі. Його вважають батьком російського футуризму через те, що Давид Бурлюк одним з перших став творити в цьому мистецькому напрямку на теренах Росії. Звісно ж, російські дослідники взяли на озброєння цей факт і скрізь його пропагують, здебільшого без вказівки про українське походження митця. Власне, це і породжує наукові дискусії в колах дослідників. «я особисто не припиняю наголошувати на тому, що цей «русский авангард» включає «Українську

¹³² Давид Бурлюк. Спогади про футуриста. *ArtHuss*. URL: <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/170413> (дата звернення: 14.11.2020).

школу», яка має свою специфіку, відмінну від творчості «великорусских» митців»¹³³.

Постать Давида Бурлюка приваблює закордонних дослідників в першу чергу через те, що цей творчість митця є насправді унікальною. Серед таких досліджень варто відзначити працю американського письменника і журналіста Майкла Голда “David Burliuk: artist-scholar, father of Russian futurism”¹³⁴ і дослідження канадського мистецтвознавця українського походження Мирослава Шкандрія “Steppe son: David Burliuk’s identity”¹³⁵.

В своєму дослідження Мирослав Шкандрій аналізує мистецтво Давида Бурлюка і торкається питання національної приналежності митця. Автор вказує на сильну асиміляційну російську політику і про те, що така ж проблема спіткала і Миколу Гоголя, і Казимира Малевича. Автор доходить до висновку, що незважаючи на симпатії Давида Бурлюка до Росії та російської культури, він ніколи не зрікався свого українського походження. Бурлюка звісно ж можна розглядати як асимільованого в російську культуру українця, але це не заперечує його причетності і до українського мистецтва.

Щоб зрозуміти цю прихильність молодого митця, необхідно усвідомити, що на його світогляд впливали російські поети і митці. Відтак, Давид Бурлюк приятелював з Володимиром Маяковським, активно був залучений до виставкової діяльності на теренах Росії. Російські дослідники навмисно уникають будь яких згадок про те, що митець активно залучався до мистецького життя і в Україні. В 1908 році він організував виставку «Звено», що відбулася в Києві, брав участь у виставках, що проходили в Одесі, Миколаєві, Катеринославі.

Революційні події 1917 в Росії стали причиною еміграції митця, спочатку до Японії, а в 1922 році в Америку. І хоч революцію Давид Бурлюк оцінював позитивно, сприйняти більшовицький режим він не зміг.

¹³³ Цит. за: Стельмашук Г. Українські митці у світі. Львів: Апірі, 2013. С. 27.

¹³⁴ Gold M. David Burliuk: artist-scholar, father of Russian futurism. New York: A.C.A. Gallery, 1944. 14 p.

¹³⁵ Shkandrij M. Steppe son: David Burliuk’s identity. *Canadian American Slavic Studies*, 2006. № 1. P. 65–78.

Переїхавши до США в 1922 році Давид Бурлюк продовжував свою творчу діяльність, тим паче, що умови дозволяли митцю проявляти всю свою оригінальність. Але все ж таки, маємо зазначити, що період життя художника в еміграції не є достатньо висвітленою темою. Чи не єдине дослідження, яке стосується періоду життя митця в Америці є праця російського дослідника Норберта Євдаєва «Давид Бурлюк в Америке: Материалы к биографии»¹³⁶.

Вся праця наскрізь пронизана ідеєю любові митця до Росії і про його великий внесок в розвиток російської культури і репрезентації її в американському середовищі. В праці не зустрінемо жодного слова ні про те, що Давид Бурлюк був українцем, ні про його батьків українців. Ба більше, автор, щоб підсилити думку про Давида Бурлюка як російського художника наводить приклад величного Григорія Сковороди і називає його Сократом російської мудрості чиє ім'я пов'язували з російською філософією¹³⁷. Зрештою про Олександра Архипенка, який згадується в праці в контексті організації виставок в Америці теж визначається «виходцем з Росії». Ця праця вкотре підкреслює, що незначна увага з боку українських дослідників до українських митців, що жили в еміграції породжує викривлене уявлення про розвиток українського мистецтва в цілому.

Серед досліджень про життя Давида Бурлюка в Америці не зустрічаємо інформації про контакти з українськими художниками в еміграції, не знаходимо відомостей про участь або ж співпрацю з українськими мистецькими об'єднаннями. Вочевидь, Давид Бурлюк не сильно опікувався розвитком українського мистецького життя в США та Канаді. Натомість, митець разом зі своєю дружиною видавали власний журнал російською мовою про мистецтво «Color and Rhyme» («Колір і Рима»). Неодноразово в гості до Давида Бурлюка в Америку приїздив Володимир Маяковський.

Давид Бурлюк був людиною, на становлення якої вплинуло його мистецьке середовище, переважно російське. Необхідно розуміти і те, що

¹³⁶ Евдаев Н. Давид Бурлюк в Америке: Материалы к биографии. Москва: Наука, 2002. 339 с.

¹³⁷ Там же. С. 27.

митець був людиною своєї епохи і зазнав значно більшого впливу російської імперської політики, аніж митці, які були родом із Західної України, але незважаючи на це він не забував про своє українське коріння.

У 2015 році в Українському музеї в Нью-Йорку відбулася виставка “The Ukrainian Diaspora Women Artists, 1908–2015” («Українські мисткині діаспори, 1908–2015») після якої був презентований каталог з репродукціями творів і біографіями українських мисткинь. Куратор виставки Адріана Кохман – викладач історії мистецтв в Чиказькому університеті проявляє інтерес до українського образотворчого мистецтва в Україні і в еміграції.

Виставка, присвячена українським мисткиням в еміграції мала на меті не лише представити суспільству унікальні мистецькі твори, а ще й привернути увагу до важливих тем історії України, які підіймали в своїй творчості українські художниці.

Огляд слів Адріани Кохман, який подала Божана Відеканич – “The Ukrainian Diaspora Women Artists, 1908–2015”¹³⁸ розкриває причини еміграції художниць та опис важких життєвих умов в Україні за часи радянської влади. До того ж, авторка описує непросту адаптацію українських мисткинь в Америці.

В статті чи не вперше підіймає питання, яке до цього часу не виринали майже в жодній праці про українських митців, питання, з яким зіштовхнулися українські мисткині в еміграції. В 1960-х роках в Америці зародився Жіночий визвольний рух за визнання прав жінок. Його вважають другою хвилею фемінізму. Авторка вказує, що українським художницям довелося боротися на два фронти – за можливість представити своє мистецтву світовій спільноті і боротися за власні права та гендерну рівність не лише в Америці, а й у своїй діаспорній спільноті (!). Не менш вагому річ, яку розглядає дослідниця – збереження власної української ідентичності,

¹³⁸ Videcanic B. The Ukrainian Diaspora Women Artists, 1908 – 2015 (essay by Adrienne Kochman). *Woman's Art Journal*. 2016. С. 58–59.

культивування українських традицій і репрезентація української культури в Америці.

Дуже важливим є те, що в статті згадуються події з історії України, що відбувалися на наших очах, зокрема події Євромайдану і як вони відобразилися в роботах сучасних українських художниць в еміграції. Висвітлення таких подій і привернення до них уваги західного світу є надзвичайно вагомим для нас. На думку спадає те, що завдяки своїй творчості українські митці провадили культурну дипломатію, можливо самі про те не здогадуючись, адже зачіпали такі важливі і болючі теми української історії, піклувалися про те, щоб міжнародна спільнота знала про Україну і її потужну діаспорну спільноту якомога більше. Митці не боялися піднімати гострі теми, пов'язані з радянським режимом, а згодом і агресивної російської політики в стосунку до України. Тим самим, українські митці робили величезний внесок не лише в розвиток української культури, а й становлення України як незалежної держави, зі своєю власною історією, не писаною ніким «згори».

Висновки до розділу 3

Отже, сміливо можна зазначити, що українське мистецтво привертало увагу багатьох закордонних дослідників своєю унікальністю і автентичністю. Ці дослідження по своєму цікаві і неодмінно варті нашої уваги, адже в них так само подається українське мистецтво під іншим кутом зору. Західний дослідник одразу помічає українську автентичність, незвичну йому, цікаві мистецькі рішення митця, що пов'язано з ментальністю, національним фактором і середовищем, в якому митець зростав і розвивався.

Звісно, не всі закордонні дослідження спрацювали на користь українському образотворчому мистецтву. Деякі з них навпаки були написані в дусі підтримування міфу про вплив російської культури на українську.

Необхідно все ж визнати, що наукових праць закордонних дослідників, присвячених темі українського мистецтва за кордоном не багато. Це повинно спонукати українських дослідників, не лише вивчати мистецьку спадщину митців, а й бути активними промоторами їхнього мистецтва у світі.

ВИСНОВКИ

Українське образотворче мистецтво за кордоном є невід'ємною складовою української культури в цілому. Радянський тоталітарний режим поставив українських митців перед вибором, який їм дався вкрай важко. Мистецтво безперечно було тією силою, що підтримувало Україну всередині громад. Це пояснює те, що до кінця свого життя українські митці не полишали цієї справи. Вони організовували виставки, об'єднувалися навколо організацій і гуртків, створювали свої мистецькі студії, де навчали молоде покоління мистецтву і передавали Україну їм в серця. Їм боліло за Україну і за ті події, які там відбувалися, саме тому їхньою найвищою метою було те, щоб про Україну і її про її культуру дізнався і говорив увесь світ. Це не проста сторінка в історії українського народу і навряд чи проста історія в житті митців, тому за їхній внесок в українську культуру ми повинні бути вдячними.

Українське образотворче мистецтво за кордоном, на жаль, не є досить частою темою наукових розвідок українських дослідників. Постаті деяких художників і зараз залишаються поза увагою дослідників. Пов'язано це здебільшого з тим, що тема розвитку українського мистецтва в діаспорі є доволі новою в українському науковому полі, багато матеріалів, з огляду на їхнє зберігання в приватних архівах родин митців, в бібліотеках країн Європи та Америки залишаються недослідженими. Це призводить до того, що й досі знання про українську культуру не є впорядкованими. Саме тому перед українськими дослідниками постає завдання – приділяти більше уваги українському образотворчому мистецтву за кордоном, усвідомлюючи всю його унікальність.

Не можемо не помітити й ту проблему, що деякі дослідники ідентифікують українських митців третьої хвилі еміграції в Північній Америці як митців американських чи канадських, привносячи в науковий дискурс певну неточність, або ж взагалі викривлюючи сприйняття читача

українського мистецтва за кордоном. Слід пам'ятати, що велика кількість митців другої і третьої хвиль еміграції більшу частину свого життя жили в Україні, здобуваючи мистецьку освіту і професійно формуючись на рідній землі.

Науковий інтерес закордонних дослідників до українського мистецтва в еміграції демонструє той факт, що українським митцям вдалося привернути увагу і зацікавити західний світ своїм мистецтвом. Для України це має вагоме значення, адже таким чином привертається світова увага до політичного життя нашої держави, формується уявлення західного світу про наше мистецтво і культуру. До того ж, при вивченні окремих постатей чи певного мистецького явища, західні дослідники помічають ті деталі, які проходять повз нашої уваги. Все ж варто зауважити, що науковий доробок зарубіжних дослідників не є великим і тема українського образотворчого мистецтва привертала увагу переважно тих закордонних дослідників, хто якимось чином був пов'язаний з Україною.

Спадщина українських митців являє собою найбільш точну і розгорнуту картину українського мистецького життя у світі. Без її вивчення ми не зможемо зрозуміти українське мистецтво належним чином. Митці прикладали значних зусиль аби занотувувати якомога більше подій в житті українського мистецького середовища аби про це колись змогли дізнатися ми. В наукових працях українських митців присутній дещо суб'єктивний погляд на мистецькі події або ж на постатей українського образотворчого мистецтва, що пояснюється здебільшого їхньою залученістю в ці процеси. Саме тому їхні праці наповнені їхніми власними рефлексіями, думками і поглядами. Це потрібно врахувати при вивченні їхньої наукової спадщини.

Чи може повноцінно існувати українська культура, коли вона не знає тих, хто її творив? Чи можуть українські сучасні митці творити національне українське мистецтво і ставати на його захист, коли не знають тих, хто прокладав їм шлях до цього?

Писана «згори» історія України ХХ століття викреслила зі своїх сторінок імена українських митців-емігрантів, наше завдання – повернути їх.

«Мистець відходить, але залишає за собою твори, в яких живе далі, і сума таких творчих досягнень різних мистців дає те, що ми називаємо культурою народу»¹³⁹. Саме тому, ми повинні досліджувати спадщину українських митців за кордоном для того, щоб збагачувати, наповнювати і розуміти українську культуру.

¹³⁹ Гординський С. Юліан Буцманюк. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 13.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусів П. Огляд українського мистецького життя в ЗСА. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1984. Ч. 24. С. 15–21.
2. Андрусів П. Петро Мегик. Життя і творчість. *Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1992. С. 21–29.
3. Біль М. життя та творчість Івана Кейвана. *Народознавчі зошити*. 2014. № 6 (120). С. 1562–1567.
4. Блакитний Є. Творчий шлях українських мистців. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1981. Ч. 21. С. 5–6.
5. Блакитний Є. Людмила Морозова. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1985. Ч. 25. С. 21–31.
6. Бутович М. Автобіографія. Микола Бутович. Монографія. Нью-Йорк: Слово, 1956. С. 8–19.
7. Вікно в Америку. Новатор мистецтва скульптури – неординарний Олександр Архипенко. *Голос Америки*. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/5150156.html> (дата звернення: 20.11.2020).
8. Віктор Цимбал. Маляр і графік. Монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук в США, 1972. 135 с.
9. Гинзбург К. Сыр и черви. Картина мира одного мельника, жившего в XVI в. Москва: РОССПЭН, 2020. 272 с.
10. Герегова С. Українські митці в організації культурно-мистецького життя українців в Америці (наприкінці 40-х–60-ті роки XX ст). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. Чернівці, 2010. № 21–22. С. 153–157.
11. Герегова С. Художник Петро Мегик та його роль у становленні Українських мистецьких інституцій за кордоном. *Питання історії України*. 2010. № 13. С. 71–76.

12. Гніздовський Я. Пробуджена царівна. *Яків Гніздовський. Малюнки, графіка, кераміка, статті*. Нью-Йорк: Пролог, 1967. С. 7–46.
13. Гніздовський Я. Спляча царівна. *Яків Гніздовський. Малюнки, графіка, кераміка, статті*. Нью-Йорк: Пролог, 1967. С. 75–81.
14. Гніздовський Я. Малюнки, графіка, кераміка, статті. Нью-Йорк: Пролог, 1967. 179 с.
15. Гординський С. Малярство Юліана Буцманюка на тлі його доби. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 9–13.
16. Гординський С. Поезії. 1989. 447 с.
17. Гординський С. Спогади про АНУМ. *Сучасність*. Мюнхен, 1985. Ч. 3 (287). С. 36–50.
18. Гординський С. Петро Холодний – мистець (слово на похороні мистця в Бавнд Бруку 30 січня 1990 р.). URL: <https://petrocholodny.wixsite.com/mysite/zhivopis> (дата звернення: 03.11.2020).
19. Давид Бурлюк. Спогади про футуриста. *ArtHuss*. URL: <https://www.arthuss.com.ua/books-blog/170413> (дата звернення: 14.11.2020).
20. Данилюк М. Оксана Лятуринська. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці. 1971. Ч. 11. С. 47–51.
21. Даревич Д. Українська культура і мистецтво крізь віки. Київ: Український модернізм, 2006.
22. Даревич Д. Images and Evocations of the Famine – Genocide in Ukrainian Art. *Canadian American Slavic Studies*. Toronto, 2003. №3. С. 63–88.
23. Даревич Д. Сучасні мистці України. Торонто: [б. в.], 1982.
24. Даревич Д. Мирон Левицький. Торонто: Українська Спілка Образотворчих Мистців, 1985. 128 с.
25. Даревич Д. Три покоління Холодних. Нью-Йорк: Український музей, 2001. 30 с.
26. Дорошенко В. Б'є дванадцята. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1990. Ч. 30. С. 5–6.

27. Дорошенко В. Унікальна людина. *Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1992. С. 31–35.
28. Др. Михайло Лоза. Шановній землячці в альбом. *Творчість Ірини Банах-Твердохліб. Малярство, емаль, графіка, батік, вибійка, кераміка*. Торонто, 1987. С. 21–22.
29. Евдаев Н. Давид Бурлюк в Америке: Материалы к биографии. Москва: Наука, 2002. 339 с.
30. Забужко О. І знов я влізаю в танк... Вибрані тексти 2012–2016: статті, есе, інтерв'ю, спогади. Київ: Комора. 416 с.
31. Запрошення на виставку мистецьких творів Міртали Пилипенко. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/archives/2756> (дата звернення: 15.11.2020).
32. Іванець П. Професор Юліан Буцманюк в моїх спогадах. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 37–38.
33. Кейван І. Українські митці поза Батьківщиною. Едмонтон; Монреаль, 1996. 227 с.
34. Кейван М. А. Вересень – місяць радості і печалі. *Жіночий світ*, 1993. Ч. 9. С. 29–30.
35. Кикта Р. Творчість Михайла Дзиндри: джерела та розвиток пластичної концепції. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2017. Вип. 31. С. 271–282.
36. Кічура Л. Микола Голубець про Олександра Архипенка: пошук національної сутності. *Вісник Львівського університету*. 2012. Вип. 33. С. 104–111.
37. Козак М. Мистець світового масштабу. До 100-річчя від дня народження Лео Мола. *Новий шлях: громадсько-політична газета Полонського району*. 2015. № 1. С. 3.
38. Косів В. У тіні образотворчого мистецтва: історіографія графічного дизайну української діаспори 1945–1989 рр. *Вісник Львівської академії мистецтв*. 2020. Вип. 35. С. 140–158.

39. Костюченко О. Сплав мистецтва і філософії. *Національний університет «Острозька академія»*. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2019/18-12-01> (дата звернення: 29.10.2020).
40. Клименко М. Історіографія творчості Олександра Архипенка: джерела. *Fundamental And Applied Researches: Contemporary Scientifical and practical Solutions and Approaches. Interdisciplinary Prospects*. 2019. С. 14–16.
41. Книга мистців і діячів української культури учасників Першої зустрічі українських мистців Америки й Канади з громадянством у днях 3–5 липня 1954. Торонто: «Аврора», 1954. 312 с.
42. Книга творчості українських митців поза Батьківщиною. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1981. 512 с.
43. Кричевська-Росандіч К. Мої спогади. Київ: Родовід, 2006. 208 с.
44. Куридик А. Вступне слово. *Книга мистців і діячів української культури учасників Першої зустрічі українських мистців Америки й Канади з громадянством у днях 3–5 липня 1954*. Торонто: «Аврора», 1954. С. 3–4.
45. Лазебник С. Зарубіжні українці: довідник. Київ: Україна, 1991. 252 с.
46. Леонід Перфецький. Монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк, Торонто: Українська Вільна Академія Наук у США, 1990. 82 с.
47. Лист Н. Холодної до Пані О. URL: <https://petrocholodny.wixsite.com/mysite/petro-ivanovich-holodnij> (дата звернення: 15.10.2020).
48. Лятуринська О. Зібрані твори / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко. Торонто: Видання Організації Українок Канади, 1983. 813 с.
49. Лятуринська О. Спогади. *Зібрані твори / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко*. Торонто: Видання Організації Українок Канади, 1983. С. 542–548.
50. Лятуринська О. Ще про «Зустріч» в Торонті. *Лятуринська О. Зібрані твори / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко*. Торонто: Видання Організації Українок Канади, 1983. С. 548–551.

51. Манько М. Вихованка Острозького братства. *Державний історико-культурний заповідник міста Острога*. URL: <https://ostrohcastle.com.ua/vyhovanka-ostrozkogo-bratstva/> (дата звернення: 20.11.2020).
52. Мегик П. За культурне обличчя. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1968. Ч. 8. С. 7–9.
53. Мегик П. За рівень культурних явищ. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1964. Ч. 2. С. 5–9.
54. Мегик П. Віктор Цимбал (1901–1968). *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1970. Ч. 10. С. 47–52.
55. Микола Бутович. Монографія / за ред. В. Січинського. Нью-Йорк: Слово, 1956. 66 с.
56. Микола Неділко. Монографія / за ред. Б. Певного. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США, 1983. 182 с.
57. Міртала. Скульптура: каталог. Київ, 1991. 10 с.
58. Новоженець Г. Образотворче мистецтво української діаспори 1940–1970 років: поліваріантність художнього досвіду. Львів, 2015. 278 с.
59. Новоженець Г. У пошуках стилю: творчість Аркадії Оленської-Петришин. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2015. Вип. 27. С. 17–22.
60. Новоженець Г. Прояви української ментальності в мистецтві української діаспори: світоглядні лінії та позиції. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтво*. Львів, 2008. Вип. 8. С. 139–144.
61. Нотатки з мистецтва. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1982. № 22. 79 с.
62. Оксана Лятуринська. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=60074 (дата звернення: 20.11.2020).
63. Олександр Архипенко. Берлін: Українське слово, 1923. 83 с.
64. Певний Б. Речник українського мистецтва. *Терем. Проблеми української культури*. Святослав Гординський. Мистець – поет – перекладач –

- мистецтвознавець*. Детройт: Асоціація діячів української культури, 1990. Ч. 10. С. 17.
65. Петро Андрусів. Маляр і графік. Монографія / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук в США, 1980. 127 с.
66. Петро Мегик. Монографія мистця й альбом праць. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1992. 160 с.
67. Петро Петрович Холодний. Фотографічний архів. URL: <https://petrocholodny.wixsite.com/mysite/fotografiyi> (дата звернення: 10.10.2020).
68. Поліщук І. Діяльність «Об'єднання Мистців Українців в Америці» як явище культурної дипломатії закордонного українства: історичний аспект (1952–1991 рр.). *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*. Переяслав, 2020. Вип. 59. С. 120–123.
69. Попович В. Давид Бурлюк. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1980. Ч. 20. С. 13–23.
70. Рожок С. Дев'ятдесятиліття Маестра Петра Мегика. *Нотатки з мистецтва*. Філадельфія: Об'єднання Мистців Українців в Америці, 1990. Ч. 30. С. 33–35.
71. Рубашов Ю. Чорно-біле мереживо Якова Гніздовського. *Українська академія мистецтва*. 2013. Вип. 20. С. 214–221.
72. Січинський В. Іван Кейван. З нагоди 25-ліття мистецької діяльності. *Новий шлях*. Вінніпег; Манітоба, 1958. Ч. 40. С. 2.
73. Січинський В. Оксана Лятуринська. *Лятуринська О. Зібрані твори* / за ред. Б. Гошовського, С. Кузьменко. Торонто: Видання Організації Українок Канади, 1983. С. 519–526.
74. Смолинець О. Український Інститут модерного мистецтва Чикаго святкує 45-річчя. Чикаго 1971-2017. *Час і події*. URL: <https://www.chasipodii.net/article/18525/> (дата звернення: 12.11.2020).
75. Соловій Ю. Монтаж думок про мистецтво. *Про речі більші ніж зорі*. Нью-Йорк: Сучасність, 1978. С. 9–21.

76. Стебельський Б. Передмова. *Юліан Буцманюк. Монографічна студія* / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. С. 7–8.
77. Стебельський Б. Цемент творчої будови. *Терем. Проблеми української культури. Михайло Дмитренко*. Детройт: Асоціація діячів української культури, 1968. Ч. 3. С. 35–46.
78. Стельмахук Г. Українські митці у світі. Львів: Апріорі, 2013. 519 с.
79. Творчість Ірини Банах-Твердохліб. Малярство, емаль, графіка, батік, вибійка, кераміка. Торонто, 1987. 206 с.
80. Телячий Ю. Проблеми дослідження культурно-освітньої діяльності П. І. Холодного в історіографії та джерелознавстві. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 15. С. 696–699.
81. Терем. Проблеми української культури. Святослав Гординський. Мистець – поет – перекладач – мистецтвознавець. Детройт: Асоціація діячів української культури, 1990. Ч. 10. 112 с.
82. Трембіцький А. Часопис «Нотатки з мистецтва» (Філадельфія) об'єднання мистців українців в Америці про життєві шляхи і творчу діяльність мистців-подолян. *Освіта, наука і культура на Поділлі*. Кам'янець-Подільський, 2014. Т. 21. С. 234–256.
83. Українські митці поза Батьківщиною: бібліографічний покажчик / упор. О. Дмитрієва, О. Рябцева. Харків, 2001. 30 с.
84. Український конгресовий комітет Америки і Ювілейний комітет Мазепи проголосили 1959-й рік Ювілейним Мазепинським роком. *Свобода*. Нью-Йорк, 1959. № 9. С. 1.
85. Федорук О. Василь Хмелюк. Київ: Тріумф, 1996. 262 с.
86. Федорук О. Пластика Петра Капшученка. Київ, 2004. 275 с.
87. Федорук О. Микола Бутович: Життя і творчість. Київ; Нью-Йорк, 2002. 431 с.
88. Харина А. Мої спостереження і зауваги. URL: <https://petrocholodny.wixsite.com/mysite/pro> дата звернення: (10.11.2020).

89. Холодний П. Леонід Перфецький – баталіст. *Леонід Перфецький. Монографія* / за ред. С. Гординського. Нью-Йорк; Торонто: Українська Вільна Академія Наук у США, 1990. С. 27–30.
90. Художня графіка Аркадії Оленської-Петришин. *Національний університет «Острозька академія»*. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2012/12-07-1> (дата звернення: 20.11.2020).
91. Шалига О. Українське образотворче мистецтво в Канаді (друга половина ХХ ст.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2018. 1(136). С. 82–86.
92. Шестопалова Т. Український чинник ідентичності в еміграційній творчості Якова Гніздовського. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2018. Т. 316, № 304. С. 112–117.
93. Юліан Буцманюк. Монографічна студія / за ред. М. Хом'яка. Едмонтон, 1982. 107 с.
94. Яків Гніздовський: «Життя людини – тільки недосконалий відблиск її власної мрії»: бібліографічний покажчик. Тернопіль, 2015. 189 с.
95. Янковська Ж. Традиції і новаторство в іконописних творах Якова Гніздовського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. *Історичні науки: матеріали Другої міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження*. Острог, 2007. Вип. 9. С. 304–308.
96. Ярослав Харчун «Про Івана Кейвана». Радіопередача Канадського Міжнародного Радіо, 6. VII. 1992. URL: http://www.ivankeywan.com/pub/yaroslav_kharchun_pro_ivana_keyvana.pdf (дата звернення: 15.11.2020).
97. Gold M. David Burliuk: artist-scholar, father of Russian futurism. New York: A.C.A. Gallery, 1944. 14 p.
98. Hordynsky S. The Art World of Archipenko. *The Ukrainian Quarterly*. New York: Ukrainian Congress Committee of America, 1955. № 3. P. 219–226.

99. Katharine Kuh. Alexander Archipenko. A Memorial Exhibition. 1967–1969. California: The UCLA Art Galleries, 1969. 80 p.
100. Konstantin Milonadis. UIMA. URL: <https://uima-chicago.org/konstantin-milonadis> (last accessed: 12.11.2020).
101. Raynal M. Archipenko. Rome: Valori Plastici, 1923. 48 c.
102. Shkandrij M. Steppe son: David Burliuk's identity. *Canadian American Slavic Studies*. 2006. № 1. P. 65–78.
103. Videcanic B. The Ukrainian Diaspora Women Artists, 1908–2015 (essay by Adrienne Kochman). *Woman's Art Journal*. 2016. P. 58–59.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Петро Мегик. Картина «Натюрморт»

Джерело:

Буковинець Петро Мегик, який став художником завдяки допомозі УНР, – знакова постать в українській діаспорі. *Версії*. URL: <http://versii.cv.ua/kultura/bukovynets-petro-megyik-yakyj-stav-hudozhnykom-zavdyaky-dopomozi-unr-znakova-postat-v-ukrayinskij-diaspori/41817.html> (дата звернення: 15.11.2020).

Додаток 2.

Петро Андрусів. Картина «Сватання Анни Ярославни»

Джерело:

Петро Андрусів: мистецтво – найміцніша зброя. URL:

<https://uain.press/blogs/petro-andrusiv-mystetstvo-najmitsnisha-zbroya-1282144>

(дата звернення: 12.11.2020).

Додаток 3.

Віктор Цимбал. Картина «1933»

Джерело:

У США передали Україні відому картину Віктора Цимбала про Голодомор.
Україна молода. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/164/143652/> (дата
звернення: 20.10.2020).

Додаток 4.

Ірина Банах-Твердохліб. Картина «Голод в Україні 1932–1933»

Джерело:

Творчість Ірини Банах-Твердохліб. Малярство, емаль, графіка, батік, вибійка, кераміка. Торонто, 1987. С. 39.

Додаток 5.

Ірина Банах-Твердохліб. Картина «Вінниця»

Джерело:

Творчість Ірини Банах-Твердохліб. Малярство, емаль, графіка, батік, вибійка, кераміка. Торонто, 1987. С. 47.

Додаток 6.

Юліан Буцманюк. Розпис із монастиря Різдва Христового у Жовкві на Львівщині) «Проповідь Івана Вишенського»

Джерело:

Життя в молінні й роздумах. Міст. Тижневик для всіх українців. URL: <http://meest-online.com/history/figure/zhyttya-v-molinni-j-rozdumah/> (дата звернення: 20.11.2020).

Додаток 7.

Міртала Пилипенко. Скульптура «Україна-Лелека-Фенікс»

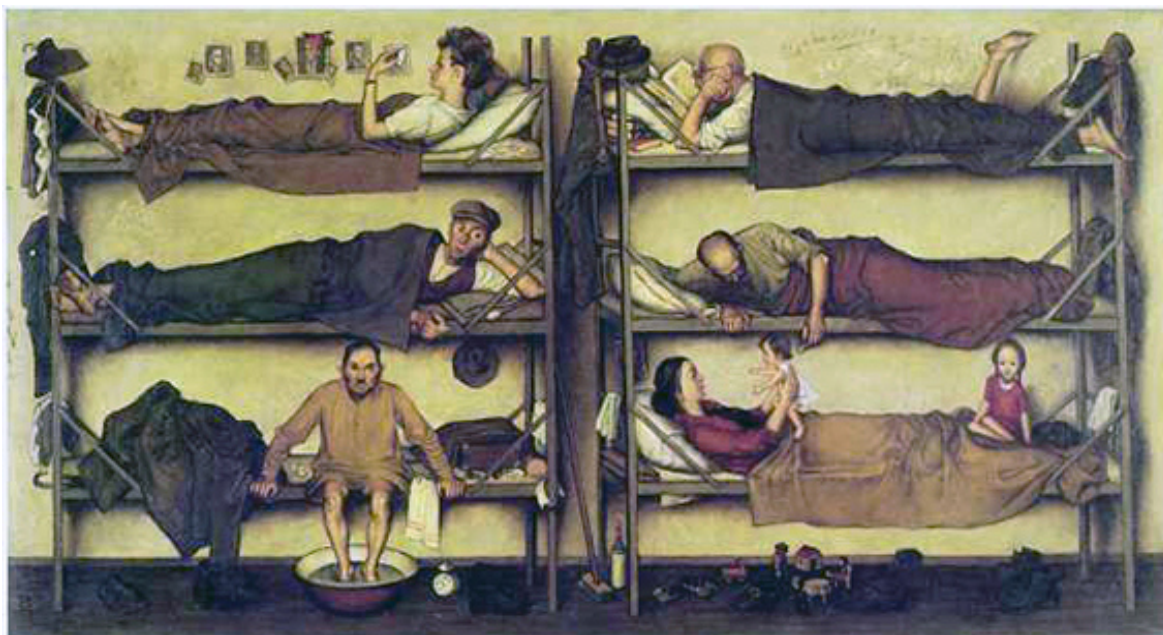

Джерело:

Костюченко О. Сплав мистецтва і філософії. Національний університет «Острозька академія». URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2019/18-12-01> (дата звернення: 29.10.2020).

Додаток 8.

Яків Гніздовський. Картина «Скитальці»

Джерело:

Модернізм у літературі й мистецтві української діаспори (перша половина XX ст.). *Галичина*. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3559/164/142743/> (дата звернення: 20.11.2020).

Додаток 9.

Яків Гніздовський. Картина «Таємна вечеря»

Джерело:

Сандуляк А. Яків Гніздовський. З нагоди 100-річчя українсько-американського митця. *ArtMisto. Культурне життя Києва*. URL: <http://artmisto.net/2015/08/18/yakiv-gnizdovskiy-z-nagodi-100-richchya-ukrayinsko-amerikanskogo-mittsya/> (дата звернення: 10.11.2020).